NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVIII. ÉVFOLYAM. 1897. JAN.–FEBR. I–II. FÜZET.

DEÁK FERENCZ GYÁMLEÁNYÁHOZ.

Mielőtt annak a szép, de megvallom nekem nem könnyű feladatnak megoldásához kezdenék, melylyel a «Mária Dorothea» egyesület szakosztálya a múlt ülések egyikén oly megtisztelő módon megbízott volt, hogy t. i. *Deák Ferenczne k gyámleányához, Vörösmarty Ilonához írott levelét iskolai használat czéljából módszertani szempontból feldolgozzam, tárgyaljam:* engedjék meg, mélyen tisztelt hallgatóim, hogy e levelet önökkel megismertessem, hogy mindnyájunk előtt tudott, ismert legyen a tárgy, mely kis munkálatomnak alapul szolgál, hogy együtt, mintegy közösen dolgozhassunk, közösen figyelhessük meg a czélokat, módokat, eszközöket, szempontokat melyeket e kis remekmű tárgyalásánál magam elé tűztem.

A levél így hangzik:

Puszta Szent-László́n, 1862 augusztus 14-ikén.

«Kedves leányom!

Nem várom be hatodik leveledet s eltérve saját szabályomtól, íme írok, mert jövő hétfőn neved napja lesz.

Üdvözöllek tehát neved napjára az atyai szeretetnek komoly, de szives szavaival.

Gyermekéveid már elmúltak. Eddig csak azok körében éltél, kik a te boldogságodat saját boldogságuk egyik főrészének tekintették. Szeretet ápolt s vezetett minden lépteiden. Ártatlan örömeid között nem ismerted az aggodalmat s az élet gondjait.

De most már kilépsz a világba az emberek közé, kik saját érdekeiket a te boldogságodnak föl nem áldozzák. Kevesebb szeretettel, több szigorral s gyakran kíméletlenül itélik meg

tetteidet és legfölebb cserébe adnak örömet örömért, szeretetet szeretetért s még jó szerencse lesz, ha e cserében is meg nem csalnak. Az élet gondjai ma-holnap saját erődet s belátásodat is igénybe veszik.

Sok jónak s nemesnek magvát hintette el kebledben édes anyád gondos nevelése. Neked magadnak kell e magot ápolni s termővé tenni, hogy megküzdhess egykor az élet nehézségeivel s megvethesd alapját boldogságodnak. Mert boldogságunk nem csekély részeiben önmagunktól függ s boldogtalanságunkat többször okozzák önhibáink, mint mások gonoszsága.

Nem akarom az erkölcsiség örök szabályait elsorolni előtted. Élnek azok, úgy hiszem, kioltathatatlanul elmédben és szivedben. Csak néhány szót mondok el. Fogadd szavaimat szeretettel s maradjanak azok szivedbe vésve, emlékeül azon hű barátságnak, melylyel szüleid iránt voltam s vagyok és azon szeretetnek, mely bennem él irántad és testvéreid iránt.

Névnapi üdvözletül tehát azt kívánom: hogy élted egész folytán Isten áldását mindig megérdemeljed. A megérdemlett áldás nem fog elmaradni. Gyakran szenvedéseket, néha súlyos csapást mér reánk a gondviselés. De Isten a jókat soha el nem hagyja. Végtelen jósága enyhíti fájdalmainkat, erőt ád a csapások elviselésére s bármi súlyosan nehezedjék reánk a sors keze, ha önérzetünk nem vádol, lelki nyugalmunk a szerencsétlenség közepett is megóv az elcsüggedéstől. Légy tehát ingatlan bizalommal Isten iránt s erőd el nem hágy a szenvedések között, nem fogod elbízni magadat, ha sorsod kedvező.

A kegyeletnek szent érzelmeit ápold s híven megőrizd kebledben, mert azokból erednek legszebb erényeink. A vallásosságnak és honszeretetnek, a szülék iránti tiszteletnek s engedelmességnek kegyelet a forrása. Kiben kegyelet nincs, annak szíve üres, boldogsága nem önkebeléből fakad, hanem egyedül külviszonyaitól függ, nem bír áldozatkészséggel, szeretni nem tud, vagy ha szeret, önzésből szeret, embereket és tárgyakat önérdekének mértékével mér s mindent csak a szerint becsül, a mennyire azt használhatja.

Ne légy soha igazságtalan mások iránt. Tűrd el, ha kell, az igazságtalanságot, de igazságtalansággal ne viszonozd azt. Sokkal keserűbb emléket hágy maga után azon igazságtalanság, melyet máson elkövetünk, mint a melyet másoktól szenvedünk s a legfájdalmasabb, legtartósabb szemrehányás az, mit önkeblünkben olvasunk, mert azt sem későbbi bánatunk, sem jótetteink nem képesek egészen elnémítani.

Az embereket puszta eszközöknek soha ne tekintsd, bármenynyire alant áljanak is. Tiszteld mindenkiben az emberi méltóságot.

Érzelmeiddel s mások érzelmeivel soha játékot ne űzz. Azon múlékony örömet, melyet az ily játék nyújthatna, magadnak vagy másnak okozott fájdalom és keserűség árán vásárlanád meg.

Ápold és növeld kebledben a kötelesség érzetét. A mit kötelességed parancsol, szigorúan teljesítsd s haladék nélkül, még ha nehéz volna is teljesítése. A ki kötelességének teljesítésénél, mérlegelve a nehézséget, azzal ámítgatja magát, hogy a mit tennie kellene, de tenni nem szeret, talán nem is oly szigorú kötelesség, hogy el ne maradhatna, vagy utóbbra ne haladhatna; a ki mulasztásait szépítgeti s hogy lelkiismeretének intő szavát elnémitsa, önmagának igéreteket tesz, hogy a mit elmulasztott, majd máskor nagyobb pontossággal helyrehozza; a ki előtt a kötelesség nem oly szent törvény, melyet sérteni, vagy mellőzni soha semmi szín alatt nem szabad, az hamar megszokja a könnyelmű hanyagságot. Kezdetben kisebb kötelességeit mulasztja el, később a legszentebbet is föláldozza kényelmének vagy élvezeteinek. Sok rossz embert ismertem és sok boldogtalant, kiket nem a viszonyok, nem is a szív romlottsága tettek boldogtalanokká s rosszakká, hanem azon könnyelműség, melylyel vágyaiknak kötelességeiket föláldozták. Hidd el, kedves leányom, önérzetünket semmi úgy nem emeli s lelkünknek semmi nem ád annyi nyugalmat, mint az öntudat, hogy kötelességeinket mindig híven és pontosan teljesítettük.

A kötelesség érzetével karöltve jár az önmegtagadás szép erénye. Gyakran le kell mondanunk vágyainkról mert azok tel-

jesedése azonnal, vagy későbbre sok áldozatba kerülne. Legszebb örömeinket kell néha föláldoznunk önjavunkért, vagy mások boldogságáért. A sors néha akaratunk ellen is kényszerít lemondásra s a ki önmegtagadással nem bír s önként lemondani nem tanúlt, annak az ily kényszerített lemondás kétszeresen keserű. De nemcsak vágyainkról kell lemondani tudni, hanem szenvedélyeinket is kell fékeznünk s a fölhevült indulatot keblünkbe visszafojtanunk, nehogy kitörése által magunknak kárt tegyünk, vagy mások iránt méltatlanok legyünk. A ki önmegtagadással nem bír, az vágyainak, szenvedélyeinek s indulatának rabja. Nincs akaratereje, vagy ha van, azt csak mások irányában használja. Önző lesz és zsarnok saját körében s kik tőle függnek, rettegik, de nem szeretik, mások pedig gyűlölik vagy kinevetik s megvetik. Minél többek vágyaink s minél kevesebb lelki erővel birunk azok fékezésére, boldogságunk annál inkább ki van téve a sors játékának s mások szeszélyeinek. Tanulj tehát lemondani, kedves leányom, még ifjú korodban s gyakorold magadat az önmegtagadás szép erényében; azon keserűség, melyet az ily önkéntes megtagadás talán okozhat, bőven meg lesz jutalmazva az által, hogy lelked erősebb és nemesebb lesz s boldogságod alapja biztosabb, mert lemondásokhoz szokva, könnyebben fogod tűrni, mit változtatni nem lehet.

Ha valakivel jót tettél, felejtsd el s ne számíts viszonzásra, sőt még hálára se. A hálátlanság is kevésbbé fog bántani, ha hálára nem is számítottál, midőn pedig nem várt hálával viszonozzák jótéteményeidet, kétszeresen jól fog esni szívednek. Hidd el, sokkal több a hálás ember, mint sokan gondolják, csak nem kell hálát követelnünk, mert ez által jótéteményeink gyakran nyomasztókká lesznek. A ki számítva tesz jót, várva, sőt követelve tettének jutalmát, az jótéteményeivel uzsoráskodik s ezeket önmaga fosztja meg a nemesebb jellegtől.

Ismerek embereket, kik minden csekélységért azonnal megneheztelnek s még barátjaik ártatlan szavait is latolgatják, sértést keresve, hol sértés nem volt s nem szándékoltatott. Ez emberek, kiket közönségesen apprehensiveknek neveznek, való-

ban boldogtalanok és oktalanok is, mert szükség nélkül elkínozzák magukat és másokat. Ismerőseik vagy kinevetik, vagy kerülik őket, mert semmi nem lehet nyomasztóbb, mint midőn bizalmas társalgás közben is folytonosan feszült figyelemmel kell vigyáznunk minden szavunkra s mozdulatunkra, nehogy azt a másik félreértse s megnehezteljen. Az igen apprehensiv emberek vagy beteg idegrendszeröknél fogva rendkívül ingerlékenyek, vagy nevetségig hiúk s korlátolt eszűek és magukat túlbecsülik; s talán öntudatlanúl is érezve gyöngeségöket, folyvást attól rettegnek, hogy megtagadják tőlük azt a tiszteletet, mit ők várnak s követelnek, de nem mindig érdemelnek. Egésséges testű s lelkű ember, ki önbecsét érzi, de magát túl nem becsüli, nem szokott apprehensiv lenni. Ne latolj tehát túlcsigázott érzékenységgel minden szót, melyet a vitatkozás hevében, vagy enyelgés közben kivált azok mondanak, kikről tudod, vagy fölteheted, hogy téged sérteni bizonyosan nem akarnak.

Légy mindig figyelmes mások iránt. Semmi nem oly megnyerő s lekötelező, mint a gyöngéd figyelem. A figyelmetlenség pedig sért s igen gyakran kétszeres viszonzást von maga után. A figyelmetlenséget vagy hiú gőgnek, vagy szelességnek szokták az emberek tulajdonítani s hiszem, hogy e két vádnak mindeniktől irtóznál.

Nem szeretem azon prózai lelkületű nőket, kiknek kedélye az anyagiasság bilincseiből menekülni s a mindennapiasság színvonalán fölül emelkedni nem képes, kik minden tárgyat, minden eszmét egyedül az anyagi haszonnak s élvezetnek mértékével mérnek; s a tavaszt csak azért óhajtják, hogy fűteni ne kelljen, a fát csak gyümölcseért, a virágot illatjáért szeretik s a holdvilágnak is csak akkor örülnek, midőn úton vannak, vagy vásznat akarnak fejériteni. Rideg annak lelke, ki csak anyagilag élvez s ki a szépért, jóért, legyen az tárgy vagy eszme, föl nem tud lelkesülni.

De a túláradozó ábrándos érzelgőket sem szeretem, kik holdsugárból, harmatból és virágillatból szövögetik azon ködfátyolt, melyre terveiket s reményeiket festi a képzelődés. Ők teljesen

elhanyagolják mindazt, a mi prózai s ábrándjaiknak élve, képtelenekké lesznek az élet nehézségeivel megküzdeni; midőn pedig a ködfátyol szétfoszlik, meghiúsult terveiket s reményeiket siratva, rendkívül boldogtalanoknak érzik magukat.

Járj te, kedves leányom, e két szélsőség között a közép úton. Prózaiak az élet gondjai, légy azokkal szemben te is prózai. Számításaidat ábrándokra ne alapítsd s ne légy érzelgő, midőn tetterőre van szükség. De ne engedd, hogy lelked az anyagiasság prózájában végkép elmerüljön. Légy fogékony minden szép és jó iránt. Élvezd azon ártatlan örömöket is, melyeket a költészet nyújt a nagy természetnek és a lángelméknek magasztos műveiben. Lelkesülj, de csak méltó tárgyakért s lelkesedésedet silányságokra ne pazarold. Meg fogsz így felelni annak is, mit az élet prózája követel tőled, másrészről meg lesz óva lelked az önző anyagiasság szennyétől.

Légy mindig munkás, gondos és takarékos. Oly tulajdonok ezek, melyek a családi s egyéni boldogságnak lényeges föltételei. A legvirágzóbb család anyagilag és szellemileg elsülyed e három tulajdon hiányában. Munka az embernek rendeltetése, ez edzi meg a testi és lelki erőt, ez fejti ki a tehetségeket, a henyeség ellenben elpuhít és magával hordja a léleknek legveszélyesebb mételyét, az unalmat. Gondosság és takarékosság megtartja, a mit a munka szerzett s a három együtt megveti alapját az anyagi jólétnek és ez által a függetlenségnek. Sok jóindulatú embert láttam már erkölcsileg is elaljasodni a szükség súlya alatt, melyet henyesége, a gondosságnak és takarékosságnak hiánya hozott reá. Ez apróknak látszó, de mégis rendkívül fontos kötelességeik vannak a nőknek s e kötelességek pontos teljesítése folytonos munkásság, mindenre kiterjedő gondosság és takarékosság nélkül lehetetlen. A munkás, gondos, takarékos nő áldás a háznál, a kiben ellenben e fontos, sőt szükséges tulajdonok hiányzanak, az a családnak, a melyhez tartozik vesztére van.

Tanuld meg tehát szeretni a folytonos munkásságot, légy gondos mindenben és rendszerető. Tanuld meg szükségeidet tehetségeidhez mérni s nélkülözni mind azt, a mi nem mulhatat-

lanúl szükséges és áldozat nélkül meg nem szerezhető. Legsilányabb neme a hiúságnak, külsőségek által föltünni akarni és piperében keresni a boldogságot. Pedig hány nő van, ki föláldozza vagyonát, házi boldogságát, gyermekeinek jövőjét, sőt önlelki nyugalmát is azon múlékony örömökért, melyeket a piperének és fényűzésnek csábító ingerei neki néhány pillanatra nyújtanak. Fényleni óhajt és beszennyezi jó hirét, tetszeni vágyik és a leggúnyosabb megrovásoknak teszi ki magát. Fonák az ilyen számítás és önmagával hordja büntetését szomorú következéseiben.

Nem féltelek én téged ily botorságtól; csak azért említem meg ezeket, hogy ha egykor oly vágyaid támadnának, melyeket a józan takarékosság korlátain belül ki nem elégíthetnél, szavaim emléke is segítse lelki erődet az ily vágyak leküzdésében.

Végre figyelmeztetlek egy rút hibára, mely a társas élet minden rétegében borzasztóan elterjedett s mely gyakran mosolygó külszínével és ezer alakú érdekességével még a jobb embert is is könnyen elsodorja. Ez a rút hiba az emberszólás.

Gyűlölség, harag és a fölbőszült emberi szenvedélyek egész csoportja nem dúltak föl annyi becsületet, nyugalmat és boldogságot, mennyit az emberszólás, néha mint a gyáva gonoszság eszköze, gyakrabban egyedül csak mulatságképen, unalom űzésére, mosolygó arczczal, könnyelműleg meggyilkol. Veszélyes hiba ez, sőt valóságos bűn. Orozva gyilkol s a megtámadott áldozat nem képes védeni magát. A harapós ebet lánczra teszik, hogy ne marhasson, a bőszült bikát elzárják vagy lesujtják, hogy senkit le ne tiporjon, de az emberszólásnak fulánkos nyelve száz felől támadja meg az ártatlan embert, becsületét széttépi, életét megmérgezi s ez ellen se törvény, se hatalom nem képes oltalmat nyújtani.

És e bűnnek részesei nemcsak a gonosz és romlott szivűek, hanem igen gyakran olyanok is, kik minden egyéb tekintetben jók és tiszteletre méltók. A rágalmakat gonosz emberek koholják, de terjesztői a jobbak is, nem gonoszságból, hanem könnyelműségből.

Gyakran tapasztaltam társas körökben, hogy midőn valaki rosszat beszélt másról, érdekkel, sőt szívesen hallgatták szavait, könnyen és örömest hitték el azokat, még ha jobb ismerősük volt is a megszólás tárgya. Csak néha emelkedett egy pár kétkedő, vagy védő szó s ez is nagyobbára színlett volt. Órákig fűzték tovább a megszólást; egynek is másnak is jutott valami eszébe a szegény távol levő ellen. Erkölcsi botlásától kezdve ruhájának szabásáig mindent meghánytak-vetettek s ezer megjegyzést tevének, de egyet sem a megszólottnak mentségére. És miután órákig mulatták magukat más becsületének rovására, fölkeresték ismerőseiket, hogy minél hamarébb elmondhassák azoknak is a hallott pletykát. Így terjesztették óriási gyorsasággal a rosszat, a mit csak imént hallottak, nem vizsgálva a tények valóságát, sőt néha még valószínűségét sem. És mind ezt nem gonoszságból, nem is ellenséges indulatból, hanem meggondolatlan vétkes könnyelműségből tették. Szomorú, de igaz, hogy ez ocsmány bűn a nőnemnél van leginkább elterjedve, daczára annak, hogy a nők szendébbek s rendesen gyöngédebbek s türelmesebbek mások iránt, vagy legalább azoknak kellene lenniök.

Nem azért mondom el ezeket, mintha hinném, hogy e rút hibára hajlamod van, hanem hogy óva intselek tartózkodásra, mert a gonosz ár téged is elsodorhatna.

Ha tehát rosszat hallasz valakiről, óvakodva hidd el. A hírnek s pletykának gyakran semmi alapja nincs s a legtöbb esetben nagyítva s eltorzítva terjed tovább. Az emberiség általában és az egyes emberek is, nem olyan jók, minők lehetnének s lenniök kellene, de ritkán oly rosszak, minőnek őket a gonosz akaratú rágalom festi. És ha kénytelen vagy is elhinni a hallott tényt, mert valóságán lehetetlen kételkedned, ne ítélj azonnal, ne kárhoztass kíméletlenül. A hír, még ha való is, csak magát a tényt mondja el s hallgat azon előzményekről, melyeknek talán kényszerítő hatalma a tényt előidézte s melyek a tettet magát gyakran más alakban tüntetik elő.

A rosszat, mit másról hallottál, ne terjeszd soha. Találsz nemesebb s érdekesebb foglalkozást, mint hogy trombitája légy a hír-

nek s távirdája a pletykának és rágalomnak. Megeshetik, hogy a hír, melyet terjesztettél, később valótlannak bizonyodik be s ekkor miként nyugtatod meg önlelkiismeretedet? Még ha elmennél is mindazokhoz, kiknek a valótlan hírt elmondottad s azok előtt bevallva tévedésedet, szavaidat visszavonnád, czélt akkor sem érnél, mert azalatt a hír végtelenig terjedhetett. A szó csak adig van hatalmunkban, míg azt ki nem mondottuk. Olyan az, mint a csőbe bocsátott golyó; hatalmadban van, míg ki nem lövöd, ha kilőtted, se irányát, se határát többé meg nem gátolhatod.

Meg ne szólj s ki ne gúnyulj senkit hiányai vagy sajátságos külsőségei miatt. Hiány mindenkiben van s gyakran tapasztaltam, hogy némely embereknél egyes hiányokat a sors más jeles tulajdonokkal gazdagon kipótolt. A legkitűnőbb egyének néha sajátságosak modorukban, ügyetlenek a társalgásban s eltérnek a szokottól ruházatukban. A bárgyúk őket kinevetik, de a komolyabb emberek előtt sajátságaik daczára is köztiszteletben állanak. Általában korlátolt észtehetség jele, másokban főképen a külsőségeket kutatni s azok után határozni meg az emberek becsét.

Ne ámítsd magadat sokaknak azon megszokott mentségével, hogy az ilyenféle kis emberszólások, gúnyolódások s kinevetések ártatlan mulatságo , mert senkinek nem ártanak. A megszólás, ha nem árt is, bizonyosan sért, a gúny s kinevetés fáj, vagy legalább kellemetlen. Pedig a mi sért, a mi fáj, a mi kellemetlen, az nem ártatlan mulatság.

Íme hosszabbra terjedett levelem. Írhatnék még sokat, de úgy hiszem, önszived és eszed ki fogják néked jelölni mindig a helyes utat, melyen járnod kell. Tekintsd e névnapi üdvözletűl irott soraimat, mint szeretetem jelét. Épen azért, mert szeretlek, azt ohajtom, kogy a jóságnak s ez által a boldogságnak emberileg lehető legmagasabb fokát érhesd el. A jóság is alapföltétele a boldogságnak. Rossz ember lehet szerencsés, de boldog nem lesz soha.

Isten áldjon, kedves leányom! Csókolom édes anyádat s testvéreidet. Csókollak téged is! Isten veled!

Szerető gyámapád *Deák Ferencz.*»

Mint már mindnyájan tudjuk, e levelet Deák Ferencz gyámleányához, a 17 éves Vörösmarty Ilonkához, írta — és mégis — én legalább azt hiszem, alig van közöttünk egy is, a ki az olvasás alatt ne érezte volna, hogy e levelet az ő számára, az ő javításának, jóban való megerősítésének, tökéletesítésének czéljából, különösen ő érte, az ő kedvéért írta meg a nagy lélekismerő, hazánk bölcs férfia. Azt is éreztük, hogy nemcsak Vörösmarty Ilonkát szerette nagyon, mikor hozzá így szólott, hanem bennünket is, édes mindnyájunkat, hogy atyai jósággal egyenesen hozzánk beszél olyan közvetetlen erővel és hatalommal, annyi szívjósággal, türelemmel, szeretettel, hogy önkénytelenül is a mellünket verjük, elsuttogjuk a «mea culpát», igazat adunk neki mindenben és vezeklünk és nemesedünk! Részemről — miért ne vallanám meg? — százszor keresztül mentem e lelkiállapoton, míg e levéllel, e kis parainesissel, foglalkoztam és mérhetetlen hálát éreztem a nagy mester, tanító, jó barát, emberszerető ember iránt.

Mikor aztán ennek a hatásnak, melyet Deák szavai reánk gyakorolnak, az okát kutatjuk, mikor azt vizsgáljuk, miért adjuk meg magunkat olyan szeliden, könnyen, örömmel az ő kijelentéseinek, miért vezeklünk oly készséggel, miért nem mondjuk, mint máskor annyiszor a sok erkölcs prédikátor szavára: szavak, phrasisok! akkor feleletünk így hangzik: Azért nem történik mindez, mert e szavak tőle jönnek, az ő nagy lelkének szent meggyőződései, a ki maga volt az igazság; mert e sorok írójában erkölcsi bíránkat ismerjük meg, a kinek joga van a felettünk való ítéletre és győzelemre; mert érezzük, hogy teljes összhang uralkodik e szavak és azok elmondójának élete között; mert megtaláljuk benne erkölcsi ideálunkat, a ki felemel bennünket magához és megmutatja az utat, hogyan juthatunk el a minden tökéletesnek forrásához, a jó Istenhez, a ki az ő legnagyobb erőssége!

Azt olvasom Székács Józsefnek Deák Ferencz végső tiszteletére tartott egyházi beszédében, hogy Deák Ferenczczel látogatást tőn Isten nemzetünkben, mert «meglátogatja az Isten a nemzeteket akkor, midőn az *ő* lelkével felruházott oly férfiakat támaszt közöttük, kikben le vannak rakva mindazon örök elvek és igazsá-

gok, melyeknek követésétől *az egyes ember*, az egyes nemzet és az egész emberiség boldogsága függ, s kinek életében azon örök elvek így megtestesülnek, hogy mindenki által láthatók és mintegy kézzel foghatók». E levél olvasása közben mindnyájan ezt éreztük; az isteni látogatás, a Deák szelleme, megihlette lelkünket és egy tökéletes világba ragadott el bennünket, hol az igazság és emberszeretet honol; mert hiszen különösen ezektől függ az egyes, a nemzet, az emberiség boldogsága. Lelkünk nemesebb törekvései, vágyai ismerik ezt a szép világot, az igéret földje ez, mely felé mindnyájan több és kevesebb erkölcsi erővel törekszünk; de hogy bele eljuthassunk, vezetőkre, Deák Ferenczekre, van szükségünk, a kikre szívesen rábízzuk magunkat, a kiknek erkölcsi nagysága előtt meghajlunk, meghódolunk; mert érezzük, hogy Isten küldte őket, hogy segítségünkre legyenek, a Mindenható kegyelme ajándékozott meg velük bennünket.

A leírt sorok között azt is elmondtam részben, *miért* olyan fontos, véghetetlenül szükséges, hogy ilyen természetű olvasmányokkal, ilyen erkölcsépítő, jellem-fejlesztő, nagy egyéniségekkel megismertessük a fogékony gyermeki lelket, miért tartom az iskolára nézve nagy kincsnek az ebben a levélben lerakott örök igazságokat. A költői képzelet megostromolja az eget és tündéri szép világot alkot a földön, a mely világban az emberek hibátlanok, tökéletesek. Mi áhítattal csüggünk ez alakokon, jellemeken és áldjuk a költőt, a ki nekünk ideálokat teremt. Csak a mult napokban jelentette ki előttem egyik kis növendékem kedves komolysággal Jókai «Az új földesúr» című regénye tárgyalásának befejezése után: «Mióta Ankersmidt Erzsikével megismerkedtem, mindig arra törekszem, hogy olyan erős legyek, mint ő és szégyenlem, hogy eddig minden semmiségért sírtam».

Ha azoknak az egyéniségeknek, melyeket a költő phantasiája hoz létre, ilyen hatalma van a lélek fölött és ezt mindnyájan éreztük, mindnyájan ismerjük, mennyivel nagyobbszerű az eredmény akkor, midőn a tanító egy ilyen műtárgyalása közben meghatott lélekkel, az igazság meggyőző erejével állíthatja, hirdetheti, hogy az az ember, a ki ezt írta, minden alkalommal ezeknek a

gondolatoknak, nemes érzéseknek, elveknek, eszméknek megfelelőleg cselekedett; hogy egész élete mintaszerű volt; hogy a lelke előttünk és közöttünk a mindennapi élet ezer küzdelmei, örömei és bajai között fejlett nagygyá; hogy érzései a szenvedések tüzében tisztultak meg, jelleme az élet harczában vált szilárddá; hogy a szellemi kincset, erkölcsi tőkét, melyet reánk örökségül hagyott, nehéz munka útján, nagy önfeláldozással gyűjtötte össze; hogy mennél jobban megismerte az emberi gyarlóságot, csak annál jobban megszerette a szegény, tévelygő embert és segíteni akart rajta. Mert ez az, a mi Deák egyéniségében oly nagyszerű! Ő az erkölcsi diadalnak hirdetője közöttünk — mintha azt mondaná: Látjátok, nem lehetetlenség az erkölcsi elvek alapján állani, azok szerint cselekedni, csak Istenbe vetett erős hit, bizodalom és jóakarat, erős akarat kell hozzá. Azok, a miket én mondok és pld. e levélben tőletek kívánok, nem lehetetlen dolgok — én megkisérlettem, azok szerint cselekedtem, úgy intéztem életem folyását és mivel kitartó voltam, megerősödtem bennök. Igen, ezt a megerősödést érezzük valamennyien, tényleg nem szavakat, frázisokat hallunk, hanem egy nemesen küzdő egyén életét látjuk benne, hogy úgy mondjam, megkristályosodva! És az ilyen egyéniségek hatása biztos, elementáris erővel hatnak ezek a lélekre, megostromolják jobb érzéseit és magukkal ragadják «a jobb és nemesb lelkeknek útján» a mint Berzsenyi oly szépen mondja egyik örökbecsű költeményében.

Pedig nekünk ez *a főczélunk* az iskolában, embereket akarunk nevelni, erkölcsileg erős, határozott kötelességértő- és érző, elvekhez hű embereket, a kik «a jobb és nemesebb lelkeknek útján haladjanak, jellemeket, a kik a szelek mérgét majdan nemesen kiállják». Erkölcsi czélnak nevezzük a tanítás ezt a czélját, a mely az *alaki czél*, alaki képzés, a lelki tehetségek összhangzatos fejlesztése — egyrészének tekinthető. Ha ezt a czélt, az erkölcsi akaratnak, a jellemek fejlesztését Deák-féle nagy egyéniségek nemesítő, felemelő példájának hatása alatt munkálja a tanító, akkor olyan magvakat hint el a gyermekek lelkébe, melyet a «dér nem bánt, az eső el nem mos, melynek aratása mindenkor bizonyos».

Dolgozatomnak első részét, t. i. *mi czélból* oly rendkívül fontos, hogy ilyen és hasonló természetű olvasmányok tárgyalásával foglalkozzunk az iskolában, a fentebbiekben vázoltam. Részletezhetném ugyan, hogy milyen lelkitehetségek, erők, érzelmek fejlesztésére, erősítésére, tökéletesítésére folyhatunk be a tárgyalás közben különösen, melyek aztán közvetetlenül szilárdítják meg az akaratot és serkentik nemes munkára, cselekvésre az egyént; de mivel a tárgyalás, a levél magyarázásának menete ezt úgyis feltünteti, az ismétlések elkerülése végett arra térek át *másodsorban,* milyen *módon* tárgyaljuk e levelet, hogy a kitűzött czélt elérjük, illetve mily *eszközökkel* valósíthatjuk meg czélunkat.

E levél feldolgozását a felsőbb leányiskola V. VI. osztályában, esetleg a polgári leányiskolák IV. osztályában vélem czélszerűnek. Mennél érettebb korban nyújtjuk a leánykáknak ez igazságokat, természetesen annál több sikert, eredményt várhatunk.

Minden előtt az *érdeklődést* kell a gyermekekben felkelteni, vágyat ébreszteni bennük a levél olvasása, tárgyalása iránt. E czélból röviden megismertetjük velük Deák Ferencz és Vörösmarty Mihály életrajzát; csak főbb vonásokban és a gyermekek felfogásának megfelelőleg vázoljuk Deák politikai működését és Vörösmarty költői dicsőségét. — Közben természetesen felhasználjuk, a mit a leánykák e két kiváló egyéniségről már hallottak volt és a tudottakat kikerekítjük, kiegészítjük annak a nemes barátságnak az elbeszélésével, mely a nemzet nagy költőjét a haza bölcsével összefűzte, a mely hűséges volt és emberi fogalmak szerint örök életű, a mely akkor nyilatkozott meg legfenségesebb módon, mikor a nagy költő örökre behunyta szemét és a családnak legnagyobb szüksége volt a jó barátra.

A gyámatya, Deák Ferencz, magánúton adakozásra szólította fel a hazafiakat és «a nemzet — mint Gyulai Pál írja Vörösmarty életrajza cz. művében — súlyos körülményei között is önmagához s a költő nevéhez méltó adománynyal tisztelte meg az elhunytat családjában.»

Hogy mint gyámatya egyébként is mily érzékeny lelkiismerettel oldotta meg feladatát, mennyire szent kötelességének ismerte

az árvák szellemi, erkölcsi nevelését, a felettük való atyai őrködést, szivük, lelkük nemesitését, boldogságuk megteremtését, annak legközvetetlenebb bizonyitéka e levél maga, arra a tartalom magyarázása közben gyakran utalhatunk. Sőt Deák egyéniségének kifejtését sem tartom a bevezetés munkájának, azt is a levél tárgyalása közben állithatjuk össze és a tárgyalás befejezése után összegeztethetjük a leánykákkal, úgy hogy végül Deáknak mintegy jellemrajzát nyerhetjük meg.

A 17 éves Vörösmarty Ilonka természetszerű módon érdekli a gyermekleányokat, könnyű szerrel azonositják magukat vele, örömmel várják, hogy mi mondani valója van neki és nekik Deák Ferencznek, valamennyiök gyámapjának.

Ha ezzel készen vagyok, ha az érdeklődést ily módon felkeltettem, áttérek a levél tulajdonképen való tárgyalására, még pedig, hogy rendszeres munkát végezzek, a mi a siker feltétele, a következő *szempontokat* tűzöm magam elé: tárgyalom a levelet

a) *tartalom*,

b) *szerkezet*,

c) *stílus*,

d) *műfaj* szempontjából és

e) abból a czélból, hogy a leánykák végül *Deák jellemrajzát*, természetesen csak főbb vonásokban, *összeállíthassák*.

E szempontokat a tárgyalás, feldolgozás munkája közben nagyon gyakran összefüzöm, egyesitem, nem úgy járok el tehát, hogy először a levél tartalmát, a benne előforduló gondolatokat ismertetem, aztán ezektől függetlenül a szerkezetet, aztán ismét külön a stílust, hanem természetes módon, közben, a mint a gondolatokat ismertetem, magyarázom: azonnal megfigyeltetem, mint függenek, tartoznak össze, miként folynak egymásból, hogyan hajlik át egyik a másikhoz, szóval, hogyan alakulnak a részek egésszé. Ezt a tartalomtól el nem különithettem, mert hiszen egyik gondolat a másikat magyarázza, kiegészíti, megvilágositja. Megfigyeltetem hogyan, mi módon, milyen formában fejezi ki az iró gondolatait, a stílust és nyelvezetet, bár ez utóbbit valamivel könnyebben tárgyalhatom külön választva a

tartalomtól akkor, a mikor a gondolatok már ismeretesek. A műfajt szintén önállóbban tárgyalhatom. Mondom, tanítás közben lehetőleg összeegyeztetem, látszólag talán összezavarom e szempontokat, de nekem, mint vezetőnek mégis mindig magam előtt, szemem előtt kell azokat látnom, mert hiszen a magyarázat végén a leánykáknak különállóan, önállóan is kell beszélniök a levél *tartalmáról* részletesen és vázlatosan, *szerkezetéről*, *stílusáról*, *műfajáról* és *Deák egyéniségéről*, *jellemrajzáról*.

A *tartalom* magyarázásánál a legtermészetesebb módon a *szerkezet* adja kezünkbe a fonalat, bámulatos az a *rend*, mely e levél részei között uralkodik, bámulatos a gondolatoknak egymáshoz illeszkedése.

A *bevezetés* a megszólításon kívül az első öt rövidebb kikezdést foglalja magában. Olvastatás közben célul tűzöm magam elé a bevezetés főgondolatának kikeresését, melylyel aztán könnyű szerrel hozom összeköttetésbe a többi gondolatot.

«Az élet gondjai közt *saját erődre* és *belátásodra* lesz szükséged.»

Ez a bevezetés egyik főgondolata. A gyermek-leányka életében beállott fordulatra vonatkoznak e szavak. Saját erődre és belátásodra lesz szükség, mert kilépsz a világba, — a szülei háznak és a nagy világnak egymással való szembeállítása, — a hol az emberek önzők, a hol feletted szigorral, kiméletlenül ítélnek, a hol csak cserébe adnak szeretetet szeretetért, és a cserében is gyakran megcsalják az embert. Szinte keserűek e szavak, melyekkel a fiatal leányt az életbe vezeti, de megenyhíti ridegségünket az az igaz szeretet, a mely még e sorok között is átcsillámlik s mely az egész levélen — hogy úgy mondjam — komoly méltósággal ömlik el. Deák ismeri azon életet a maga valóságában, végig küzdötte annak bajait, érzi nehézségeit — és nem akarja *költői* színbe öltöztetni a fiatal leány előtt, hanem *őt* akarja *megerősíteni*, megedzeni, hogy nemes küzdelmet folytathasson és majdan erkölcsi diadalt arathasson (mi is ezt akarjuk tenni növendékeinkkel), e végből azt a czélt tűzi elébe és ez a bevezetés másik főgondolata:

«A jónak és nemesnek lelkedben elhintett magvát *neked* kell

ápolni és termővé tenni, hogy boldogságodnak alapját megvethesd.»

Ime a rideg világban, a gyakran szeretetlen emberek között is meg lehet találni a *boldogságot*, az életnek czélját! Megtalálása leginkább tőlünk függ, nemes czélokat kell magunk elé tűzni, a jónak magvát termővé tenni, jó lélekkel, önzetlenül munkálni a mások javát. Nagyon természetes, hogy tanítás közben ezeket az elvont gondolatokat az életből vett példákkal igyekszünk szemlélhetővé tenni, közelebb hozni a gyermek értelmi és érzelmi világához.

Hiszen mindnyájan érezzük, hogy e szavakat, valamint a levél egész tartalmát Vörösmarty Ilonkának épen úgy előlegezte Deák, mint a hogyan mi előlegezzük az ő jóvoltából a mi leánykáinknak, de azt is biztosan tudjuk, hogy ilyen dolgokat előlegeznünk kell, a tapasztalás mutatja, hogy a lélek az így előlegezett erkölcsi tőkét csodálatos módon gondosan megőrzi és sokszor csak évek meg évek mulva — de egyszer biztosan — üdvösen, gyümölcsöztetően kamatoztatja.

A hatodik kikezdés az *áthajlást*, hogy úgy mondjam, *a tétel kimondását* tartalmazza. Segíteni akar a gyönge kis leánynak az élet viharaiban megedzett, erős férfi, a gyámatya; a boldogság útját akarja neki megmutatni, megjelölni, hogy mi módon válhatik lelkileg erőssé, erkölcsössé.

Ezzel áttér a *tárgyalásra*, a *levél tulajdonképeni magjára* és elősorolja, mi mindent kíván a kis leánynak névnapi ajándékul, hogy a fenn jelzett czélt megvalósíthassa. Gyönyörű ez a gratuláczió! Az öntudatlan gyermeki lelket ébreszti ebben öntudatos erkölcsi életre, szellemi tartalmat ád életének, az eszközt nyújtja át neki, melylyel a *boldogságot*, mindnyájunk legforróbb vágyát, *elérheti*. Kilátásba helyezi előtte e legfőbb jót, de fenséges igazságérzettel megmagyarázza, hogy ez csak az érdemek jutalma lehet, hogy az üres szivű, felületes gondolkozású, gyönge akaratú ember hiába álmadozik róla!

Adhat-e ennél gazdagabb névnapi ajándékot atya gyermekének? Adhatunk-e ennél becsesebb útravalót az életre szeretett

tanítványainknak? A *boldogságért* folytatott nemes küzdelem végig vonul az egész levelen.

Minden előtt azt kívánja, hogy gyámleánya az *Isten áldását* mindig *megérdemelje*. Mily fenséges gondolat, mily puritán, igazságos felfogás! Az áldást csak mint az érdemek jutalmát említi és bizton reményli, hiszi és állítja, hogy nem marad el. A gyenge leánykát az erő forrásához, a Mindenhatóhoz, vezeti el és azt tanácsolja neki, hogy bízza rá magát föltétlenül örömében, bújában egyaránt!

Első erényekül, lelki erőkül az Isten iránt érzett *kegyelet és hála* szent érzelmeit említi, melyek szerinte a többi lelki erő, erény alapjául szolgálnak. Hisz minden erőnk tőle származik! A kiben kegyelet és hála él Isten iránt, a ki folyton érzi, hogy Isten képére van alkotva és ezzel egy nagy társaság tagjává lett, az nem lehet közönyös, önző és igazságtalan embertársai iránt.

Így vezeti a leánykát a jó Istentől az emberekhez vissza, a mennyből a földre és arra kéri, hogy az erőt, a mit Tőle szerzett, érvényesítse az emberekkel szemben.

Legyen igazságos irántuk, még ha ők igazságtalanok is. *Boldogságunk* megölője, lelkiismeretünk vádoló szava, tisztelje az emberekben az emberi méltóságot, az isteni eredetet, becsülje meg őket, s igyekezzék érzelmeiket megérteni.

Kötelessége ez minden embernek. Ezzel hajlik át arra a gyönyörű részletre, melyben aztán a *kötelességről* beszél hosszasabban. Csak valóban nagy lélek értheti meg így a kötelesség intő szavát! Mennyire igaza van akkor, mikor az *apró* kötelességek *pontos* teljesítését sürgeti, mint melyektől a saját nyugalmunk, mások nyugalma s közvetve *boldogságunk* és mások boldogsága függ. Hány példát tudnak erre a gyermekek felhozni, milyen élénkké lehet itt a magyarázatot tenni!

A kötelesség teljesítése *önmegtagadással, önfeláldozással* jár. Ez a legtermészetesebb iskolája a *lemondásnak*. A vágyakról való lemondás, a szenvedély fékezése a lelket szabaddá, nagygyá teszik. Mily gyönyörűen fejtegeti, hogy a ki indulatainak, szenvedélyeinek van hatalmában, a ki maga felett egy kérlelhetetlen zsarnokot

érez folytonosan és rabszolga életet él: az önkénytelenül is a mások zsarnokává, akaratának csigázójává válik; nem érti meg az emberi méltóságot; az boldogtalanná tesz másokat és így *boldoggá* nem lehet! Oly megható, mikor egy-egy ilyen elvontabb fejtegetés után minden alkalommal magához a leánykához fordul és neki gyakorlati utasításokat ad.

Különben az egész levelen keresztül érezzük, hogy bár nagy gondolkozó munkája és bennünket is gondolkozásra, elmélkedésre hív fel, rendkívül sok benne a gyakorlati érzék, hogy Deáknak ezt az elméletét, elvont gondolatait a mindennapi gyakorlati élet, az emberekkel való érintkezés, a közvetetlen tapasztalat, megfigyelés, józan itélet hozta létre, hogy bölcseségének tapasztalatok a forrásai. Ő ismert, ő találkozott ilyen és ilyen emberekkel, ezek győzték meg az elmondott igazságok valódiságáról. Kipróbált igazságok ezek, ezért ajánlja, hogy gyámleánya szerintük intézze életét!

Az önmegtagadás a mások javát czélozza, mondja tovább, *tégy jót az emberekkel*, de *hálát ne várj*, mert ez uzsoráskodás. Milyen vigasztaló, milyen megnyugtató, mily nemes az az állítása, hogy sokkal több a hálás ember, mint sokan gondolják. Mennyi bizalmat lehet ezzel a mondással a gyermeki lélekbe csepegtetni! Pedig erre minden alkalmat fel kell használni az iskolában. Sajnos, úgyis gyakran hallunk még a gyermekektől is olyan nyilatkozatokat, a melyek végtelen józanságukkal és túl reális voltukkal megdöbbentik az embert. Én abban az idealizmusban igyekszem nevelni növendékeimet, hogy majdan bízzanak az emberekben, szeretettel, jóakarattal, meleg szívvel közeledjenek hozzájuk, hogy *meleg kebellel* tegyenek mindent, mint a hogyan Kölcsey kívánja! Hiszen ha mi emberek jobban szeretnők egymást, bizony sokkal, sokkal boldogabbak lehetnénk ezen a földön!

De még az ember jóakaratát is gyakran félre értik a latolgató, szőrszálhasogató, *apprehensiv* természetű emberek. E látszólag nem nagy jellembeli hibával, — gyakorlati érzékkel hosszasabban foglalkozik, mert az ilyen emberek saját érzékenységükből, fanyarságukból kifolyólag másokban elkeseredettséget hoznak létre és saját és mások *boldogságát* veszélyeztetik.

Ne foglalkozz, ne törődj túlságos sokat magaddal, a saját jól vagy rosszúl eséseddel, érzékenységeddel, hanem *mások iránt légy figyelmes*, mondja tovább, a figyelmetlenség forrása gőg vagy szelesség.

Mindkettő felületessé — prózaivá teszi az embert, megfosztja mélységes tartalmától a lelket, pedig ő a *prózai lelkű nőt* nem szereti!

De *nem szereti a túláradó, ábrándos, érzelgőt sem.* A levélnek egyik legbecsesebb része, melyben a helyes középutat vonja meg e kétféle irány között. Minden szavát aranyba kellene foglalni ennek a páratlan igazsággal megírt gyönyörű részletnek. *Boldogtalanná* lesz az, a ki képzeleti, költött világban él, mert a hiú ábrándok, a kancsalul festett egek az élet megrontói. Azt a költészetet értsd meg, mely a Mindenható nagy művében, a természetben és a lángelmék műveiben nyilatkozik meg! lelkesedj, de csak méltó tárgyakért! Mennyi gyakorlati példával lehet ezt az állítást illusztrálni, mily sok hasznos tanácsot lehet ezzel kapcsolatban adni a leánykáknak, olvasmányaikat, esetleges utazásaikat, — az emberek megitélését stb. illetőleg.

A helyes középúton járó nő *munkás, gondos és takarékos.* E három lelki erőről véghetetlen fontos, becses dolgokat mond el Deák, a ki nagy volt ezekben az erényekben. Az egyéni és családi *boldogságnak* elengedhetetlen kellékei e tulajdonságok, erények. Ellentétbe kell itt állítani a gondatlan, a pazar, a dologtalan nőt a gondossal, takarékossal, munkással és a gyakorlati életből vett példákkal kell a gyermek-leányok önérzetét női hivatásuk véghetetlen fontos volta iránt felkelteni, vágyat ébreszteni bennük a női méltóság elérésére és az ideális családi élet megvalósítása iránt, melyben a nőt azért tiszteli minden, mint királynőt, mert ezekben az erényekben nagy.

Végre hosszasan fejtegeti *az emberszólás* rút hibáját, a mely könnyen a *boldogság* megrontója lehet, mely orozva támad, mely elől védekezni nem lehet s melynek vétkes könnyelműségből részesei a jobb emberek is. Valamennyien érezzük e szavak igazságát, valamennyien szenvedünk eme hibánk, emberi gyarlósá-

gunk súlya alatt, valamennyien őszintén óhajtjuk, bár kiveszne a jövő nemzedékből, vagy legalább kisebb mértékben volna meg bennük! Mennyivel elégedettebbek, szeretőbbek, boldogabbak volnánk mi emberek e földön e hiba nélkül!

Az utolsó két kikezdés a befejezés. Megerősíti ebben a *tételt*, azaz újra kifejezi az alapgondolatot, melyre az egész levelet felépítette, a mely czélból megírta, hogy t. i. *szívjóság és lelki erő a boldogság feltétele*, hogy e kettő nélkül csak esetleg szerencsés lehet az ember, de boldog nem, mert *a boldogság alanyi érzelem*.

Aztán röviden elbúcsúzik a kis lánytól.

Tartalmi és szerkezetbeli fejtegetésem közben jelenleg különösen arra voltam tekintettel, hogy a levél soraiban és sorai között néha elrejtett *összekötő áthajló gondolatokra* felhívjam a figyelmet. A levél tartalmának összefüggő, értelmes elmondásának titka ezeknek megértésében rejlik. Rendkívül nagy gondot kell erre fordítani különösen azért is, mert ez a *fogalmazás* tanításának egyik legfőbb eszköze.

Nagyon természetes, hogy az iskolában minden sokkal, sokkal gondosabban történik, mint én itt jelezhettem. A kik a tanítás művészi mesterségével, hogy úgy mondjam mesterséges művészetével foglalkozunk, mindnyájan nagyon jól tudjuk, hogy módszertani fejtegetést végezni csak ott az iskolában lehet. Így a papiroson nagyon is theoretikus dolgot végzünk s esetleges hasznot leginkább csak azzal hajtunk, hogy egymásnak gondolatokat nyujtunk, anyagot szolgáltatunk újabb fejtegetésekhez, elmélkedésekhez, megbeszélésekhez, vitatkozásokhoz, a melyek aztán az eszmék tisztázásához és az egységesebb munkálkodáshoz vezethetnek.

Az osztályban, a leánykák körében önkénytelenül, ösztönszerűleg leereszkedünk a gyermek lelki világához, gondosan magyarázzuk az egyes fogalmakat, gondolatokat, összeköttetésbe hozzuk a már eddig tanultakkal, megvilágítjuk az életből vett gyakorlati példákkal stb. stb., szóval ott testet ölt az ige! A lelkes gondolatot visszavezetjük oda, a honnan Deák elvonta, az élethez, megérzékítjük, példát példára halmozunk, egyénekről beszélünk, a kiknek esete a mondott dolgot, elméletet megvilágítja, barátainkat, roko-

nainkat, ismerőseinket, tanítványainkat, cselédeinket, saját magunkat, költőinket, nevezetesebb embereinket mint szemléltető alakokat használjuk, megszólaltatjuk, belevonjuk különösen a közös olvasmányokban szereplő egyéneket, a történelem nevezetesebb alakjait, szóval mindent elkövetünk arra nézve, hogy gyakorlati haszna legyen az elméleti fejtegetéseknek. Hogy Deák szellemében oktassunk, hogy az isteni látogatást növendékeink is érezzék, hogy ennek hatása alatt nemes elhatározások érlelődjenek meg lelkükben. Ne sajnáljuk rá az időt, nagyszerű az a haszon, mely ebből a munkából a gyermeki léleknek jut. Mindnyájunkat megtanít a tapasztalat arra, hogy csak nagyon becses dolgot érdemes a gyermekeknek szellemi táplálékul feldolgozni, csak méltó dolgokért érdemes lelkesedni, — a hogy Deák mondja, — hanem az ilyen becses, érdemes dolgot a feldolgozási móddal kell még értékesebbé, még becsesebbé, maradandóvá tenni s nem szabad az idővel fukarkodni.

Szerintem e levél *érdekkeltő részét egy órán, tartalmi, szerkezeti szempontból* pedig mintegy *nyolcz órán* át tárgyalhatjuk. Ez esetben így oszlanék meg az anyag:

1-ső óra. A levél bevezetése.

2-ik óra. Az Istenre és az emberekre általában vonatkozó rész.

3-ik óra. A kötelességérzetről, az önmegtagadás erényéről.

4-ik óra. A hálás, a túlérzékenykedő, a figyelmes és figyelmetlen emberekről.

5-ik órán. A prózai és a túláradó, ábrándos, érzelgő nőről.

6-ik órán. A munkásság-, gondosság- és takarékosság erényeiről.

7-ik óra. Az emberszólás rút hibájáról.

8. óra. A levél befejező főgondolatáról, kapcsolatban a befejezéssel.

A *stílussal*, előadási móddal és a *műfajjal* szintén egy órán át foglalatoskodunk külön, ámbár magyarázat közben folyton utaltunk rá. Az egyszerű stílus valamennyi kellékét szemléltethetjük rajta és nem ajánlhatjuk eléggé tanítványainknak, hogy írásmódjukban ők is nemes egyszerűségre, tömörségre, magyarosságra

törekedjenek. Ebből a czélból néhány remek részletet, pl. az Istenre vonatkozó részt és esetleg azt a részt, melyben a helyes hatást vonja meg az a prózai- és a túláradozó, ábrándos, érzelgő lelkű nő között, könyv nélkül is megtaníttathatjuk.

Mint műfajt beleillesztjük az *elmélkedő* próza fajai közé, világosan kimutatván azonban, mint azt már a tartalom felosztásában jeleztük, hogy tulajdonképen több kisebb *értekezésre* is felosztható, sőt mivel egyes részei az értelem meggyőzése után az érzelmek segítségével az akaratot akarják elhatározásra, az egyént cselekvésre birni, *a szónoki* művekkel is összehasonlítható.

Még egy órát szánnék az összefoglaló kikérdezésre és Deák hatalmas egyéniségének, jellemének kifejtésére, kidomborítására. Hadd legyen ez a nagy ember a *kis* leányoknak, majdan a nőnek igazi jó ismerősévé, barátjává, vezetőjévé, mesterévé, ideáljává a boldogság keresése közben az egész életen át! Hadd csodálják, tiszteljék, becsüljék és szeressék őt végtelenül! Hadd ébredjen fel bennök az önérzet, a legnemesebb ambiczió, hogy Deák szellemi társaságára, ismeretségére, barátságára méltókká legyenek és méltók maradjanak. Hadd munkálja meg szivüket, lelküket, akaratukat újra meg újra ez a nagy egyéniség. Hadd higyjék és érezzék és lássák, hogy él, itt él köztünk tiszta szelleme, hogy már itt a földön halhatatlanná vált, mert hiszen azok az erények, isteni erők, melyekért ő küzdött s melyeket megszemélyesített, örök életüek!

E hó 28-án 21 éve lesz, hogy Deák Ferencz szemét az örök álomra behunyta, de mi mindnyájan egy szívvel-lélekkel hiszszük és valljuk és fennen hirdetjük:

«Te sem haltál meg népem nagy halottja!»

«Halott csak az, kit elfelejtenek.»

Budapest. *Berta Ilona.*

UTÓHANGOK A BERLINI NŐI KONGRESSZUSRÓL.*

Az idők órájának mutatóját megállítani vagy visszaigazítani nem lehet. Az előrehaladó emberi szellem nem tekint sem jobbra, sem balra, hanem lerombolja hatalmas erejével az útjába ütköző előítéleteket, megvilágítja az előtte álló utat és épít és teremt nagy és meglepő dolgokat. A gyarló ember csak nagy fáradtsággal tekinthet vissza a végtelen időkbe s csak fáradtsággal tanulmányozhatja azt a hatalmas folyton alkotó munkát, melyet az emberiség szelleme évezredek óta folytat és folytatni fog.

Megtörténik azonban, hogy az idők folyásában egy-egy kiváló szellem egyszerre nagyot mozdít az idők órájának mutatóján és kiemelkedik a tömegből, új eszmékkel találmányokkal gazdagítja az emberiséget.

Ha új találmánya, felfedezése oly természetű, hogy az emberiség, a nagy tömeg gyorsan kézzelfoghatóan levonhatja maga számára belőle a hasznot, ha az új találmány vagy felfedezés a gyakorlati élet munkáját könnytii meg, növeli a benünket környező kényelmet, úgy az úttörőt nemcsak bámulatunk környezi, hanem tisztelettel hajolunk meg előtte, mint az emberiség nagy jóltevője előtt s a mellett, hogy az illető saját anyagi hasznát is látja fáradozásának, kalapot emel előtte a világ, a tömeg.

De azon úttörő szellemek, kik az ideális tudományok világában járván, új eszmékkel s gyakran szivük vére árán az emberiségnek csak erkölcsi boldogságaért küzdenek, azok hiába várják mindíg a többség, a tömeg elismerését.

Azokat megmosolyogják, megkritizálják, kövekkel dobálják, s ha észméjük oly nagy és fenséges, hogy a tömeg lelke abba a magasságba fel nem ér, akkor: keresztre feszítik, egyedüli vigaszul

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában decz. hónapban tartott előadás. *Szerk.*

hagyván e földön azon örök igazságot, hogy az eszmét sem agyonmosolyogni, sem agyonkritizálni, sem agyonkövezni, de keresztre feszíteni sem lehet.

Ilyen új eszméje szavunknak a sokszor kigunyolt, megkritizált s legtöbbször meg nem értett nemzetgazdasági, társadalmi és erkölcsi szempontokból fontos kérdése: *a nőkérdés.*

Megteremtette azt a kor szelleme. Ez elől a modern társadalomnak kitérnie nem lehet, nem szabad; mert emberi jogaikat követelik azon milliók, kiknek a statisztika kérlelhetetlen számai szerint, nem jut rész a házi tűzhely melegéből és védelméből és azon felszabadult szellemek, kik a megélhetés kérdését nem találják a szerelem nélküli házasságban megoldva, s végül azon munkára kész lelkek, kik emberi méltóságukon alulinak tartják az a nyagi szükség által kényszerítve eladni *énüket* azon a vásáron, melynek megmételyező hatását érzi az egész társadalom.

Mikor a mult század végén a franczia nemzet megrohanta a bastille-t, az éhező, gyilkoló, vérengző tömeg közé vegyült az asszony is. Ott találjuk közöttük a fékevesztett nőt, ki mintegy öntudatlanul, a kor szelleme által fanatizálva, együtt küzd a férfival az emberiség legszebb jogaiért: a szabadság, testvériség és egyenlőségért. De ott látjuk mellette a tomboló tömeg között a conservativ asszonyt, a ki híven a tradicziókhoz, undorral fordul el a tömeg erőszakos diadalaitól. Az eszméért, a miért az küzd, nem lelkesül, az eszközök, melylyel küzd, durvák, kegyetlenek, állatiasan undorítók, s előkelő tradiczióiba burkolódzva, méltósággal lép fel a tömeg által szentesített vépadra.

Így mutatta meg a múlt századvégnek az asszonya, hogy miként tudott élni és meghalni is eszméjért.

Ebben a két ellentétes asszonyi tipusban jelentkezik meg a múlt század végén azon két ellentétes eszme, mely egy évszázadig tartó lassú és hosszú ideig némán maradt küzdelemből ma mint activ nőkérdés bontakozott ki.

Az a szikra, mely a franczia forradalomban lángra lobbant s világra hozta a szabad gondolatot, alapját vetette a modern társadalomnak, az a szikra világította be a század nőinek is lelkületét.

Ennek a fényénél ébredtek fel emberi voltuk tudatára. A mint a hatalmas küzdelemmel kivívott emberi jogok megszűrődtek az élet iskolájában s gyakorlati alkalmazást találtak az állam és társadalom különféle viszonyaiban, úgy a felvilágosultság és egyenlőség felemelő légkörében a nő lelke is megmozdult s a szabadság felé törekszik.

A tudás utáni vágy behatolt a nő lelkébe is s ezután nem elégszik meg azzal, hogy mint a társadalom vagy család igénybe nem vett, hasznavehetetlen tagja, a szokszor kigunyolt vénkisasszony alakjában az úgynevezett otthont nyujtó rokonok gyermekeit nevelje s viseltes ruháikat elkoptassa.

Azok a csendes elvonultságban elfonyadó Lini és Mári nénik, kiknek titkos könyeit senkisem olvasta meg és senkisem szárította föl, kiknek mindig a mások kedvében kellett járniok, de kik előtt a boldogság útja mindig el volt zárva, a szűklelkű társadalom szégyenfoltjai voltak. A gondolkozó nő érzi és tudja manapság, hogy a nő sorában eddig nem volt meg minden tekintetben az erkölcsi igazság és segíteni kiván helyzetén. Nem várja többé összetett kezekkel, miközben haja megfehéredik, a megváltót, a ki boldogítsa, hanem kibontakozik az előítéletek ködéből, megtanul dolgozni s részt akar venni ő is abban a szent küzdelemben, melynek czélja az összesség, az emberiség boldogítása.

Maga a család is, mely mindjobban küzd a megélhetés gondjaival, törekszik leánygyermekeit valamely kenyérkereső pályára nevelni, részben, hogy a leány jövőjét ily módon biztosítsa részben, hogy a családot magát megmentse, a későbben netán reá háramló anyagi gondtól. De ez a gondoskodás azért nem zárja azt ki, hogy ugyanaz a család el ne mosolyodjék, ha nőemanczipáczióról van szó. Ez a fogalom már olyan társadalmi mumus-féle, a kit még igazi formájában még senki sem látott, de azért mindenki ismerni véli.

Tévednek azok, a kik azt hiszik, hogy a nők a férfiak jogait kivánják. Nem, emberi jogok és igazságért küzdenek; helyet kérnek a társadalomban anélkül, hogy le akarnának mondani a családban nekik jutott kötelességeikről.

Miért tagadjuk még épen a nőtől azon lehetőséget, hogy a boldogság s megelégedés felé öntudatosan törekedjék? Ha nem jut neki osztályrészül az otthon szükebbkörü, de intensivebb boldogsága, ha nem lehet boldog boldogítva, hát engedjék meg neki legalább, hogy a maga akarata szerint boldoguljon.

De félre ne értsenek!

Hiszen a nőemanczipáczió ellenségei már eleve torzképet festenek arról a világról, melyben a férfi harisnyát javít és a nő a törvény előtt igazságot szolgáltat. Sokan féltik a jövő családot, a jövő gyermekeit és a társadalmat. Attól ne féljenek. A nőkérdésről csak azok alkotnak maguknak ilyen ferde képeket, kik nem ismerik annak józan törekvéseit. Felületes szemlélet után felületes itéletet alkottak.

A ki azt az emberbaráti szeretetből áthatott női sereget a berlini kongresszuson látta, a ki ott közvetlen közelségből meggyőződött arról, hogy mi a női kérdés mozgató ereje, melyek czéljai, annak meg kellett értenie s át kellett éreznie, hogy ott az emberiség egyik fele küzd komoly eszközökkel, komoly czélokért.

Küzd pedig nem egy-két fanatikus asszony, a ki nem találta meg helyét az otthonban, hanem küzdenek számtalanok egész Európában s Európa határain túl nyugat, dél és kelet felé mindannyian a szellemi és anyagi szükséget szenvedők, az elnyomottak, a társadalom és a család mostohái.

Ha egyéb nem is, de már az a tény, hogy ilyen általános az óhaj a nők sorsán segíteni, meggyőzhetné a kétkedőket az óhaj jogosultságáról és fontosságáról.

A Berlinben összegyült nők egységes kivánságát ezen szavakba foglalhattuk össze:

«Tanítsák meg dolgozni a nőt, Adjanak neki munkát,

Méltányolják a nő munkáját anyagi és szellemi téren ép úgy, mint a férfi munkáját!»

Azért is a kongresszus első napján elmondták az egyes nemzetek kiküldöttei, hogy hazájukban milyen a nő műveltségi foka, milyenek ott a társadalmi, nemzetgazdasági, erkölcsi viszonyok kapcsolatban a nőkérdéssel.

Sajnos, hogy mi magyarok épen e napon ilyen általános tárgyu ismertetéssel nem vettünk részt az előadásban.

Hazánkat a külföldiek oly kevéssé és oly ferdén ismerik, hogy ez szinte lehangolt bennünket. Magyarország, mint magyar királyság előttük ismeretlen. Csak Ausztriát ismerik, annak fogalmában merül el Magyarország s bennünket magyar kiküldötteket is osztrák számba vesznek, ha nem kardoskodunk büszkén és erősen magyar voltunk mellett.

Kár mondom, hogy nem ismertethettük meg általában magyarországi előrehaladásunkat; kár ez nemcsak a nőkérdésre vonatkozólag, hanem azért is, mert elmulasztottunk egy jó alkalmat, midőn a messze országokból összesereglett értelmes és tanult nőket felvilágosíthattuk volna a nőkérdéssel oly szorosan összefüggő családi, társadalmi szokásainkról, jogainkról, műveltségi s erkölcsi viszonyainkról. Hiszen úgy nem tudnak felőlünk semmit, hogy egy berlini collegám azt kérdezte, hogy *Salzburg* szintén Magyarországhoz tartozik-e? Egy másik pedig, hogy a magyar nyelv szintén egy olyan dialectus-e, mint a bécsi, s úgy-e, hogy mi a bécsiekkel megértjük egymást?

Egyike a legjobban informáltaknak egy *irónő* Jókai regényeiből ismer bennünket, de csak a 48 előtti állapotainkat, s melegen érdeklődött a régi jó táblabirói intézmény iránt. Ezért és még sok mindenért kár, hogy nem beszéltünk az első napon.

A következő napokon részletes tájékozást nyujtott a kongresszus arról, hogy az egyes országokban milyen munkakörben szerepelnek már a nők, és milyen erkölcsi és anyagi eredményt ért el a dolgozni tudó nő.

Minden komoly munkásság alapja a kellő tudás és műveltség. Igen érdekes volt tehát meghallgatni a külföldi kiküldöttek jelentését országuk nőnevelési viszonyaikra vonatkozólag. Tudomást szereztünk arról, hogy mit tett már a társadalom s kormány a nő magasabb tanítása érdekében, beláttuk, hogy mi még a tenni való s melyek az eszközök a czél elérésére.

Az Egyesült-Államok, Anglia, Francziaország mint követni méltó példák állnak e tekintetben előttünk. De viszont a kongresz-

szus örömmel és bámulattal vette tudomásul Magyarország előrehaladását, a hol minden külső kényszerítő ok s küzdelem nélkül megnyiltak a nő előtt az egyetem kapui.

A nagy Németország női még eddig hiában küzdöttek ezért. Ott csak mint vendéghallgatót türik meg néhány egyetemen a nőt, de a berlini egyetemek még a könyvtárát sem használhatják a külföldi egyetemeket látogató német nők.

Meleg emberbaráti szeretettől áthatott beszédeket hallottunk a munkásnők érdekében is. A külföldi nők nemcsak a könyvekből, a modern szinpadról vagy statisztikai adatokból ismerik a nyomort, hanem közvetlenül a szomoru valóságból. Érintkeznek a munkásnőkkel, segélyegyleteket teremtenek számukra, gyámolítják őket anyagilag, erkölcsileg. Az angol nők már elérték azt, hogy a női gyármunkások felügyeletével női felügyelőnőket bíztak meg. Németországban most küzdenek ezen felette fontos kérdés keresztülviteleért.

A munkásnők és a munkáskérdés ügyében megint az angol nők tevékenysége imponált leginkább. Munkásságuk a legmelegebb szívről s a leggyakorlatibb észről tanuskodik. Meglepők a német nők jótékonyczélú egyletei, melyekben a jótékonyság minden nemét gyakorolják. Van árvaházuk, bölcsödéjük, cselédnevelő intézetük különféle iskoláik, Fröbel-gyermekkertjük, kórházuk, olcsó fürdőik a szegénynép számára, hajléktalan nők számára menedékhely, ápolónőket nevelő intézményük és főzőiskoláik, a melyek egyikében a nőkérdéssel egész ellentétes elvek szerint egy mogorva *szakács* dominál. Jótékonyságuk kihat sokfelé, minthogy azonban intézményeiket csak az egyletek tartják fenn s ezen egyletek igen sokfelé ágaznak, egy-egy intézményük nem nagyszerűségük s széleskörű munkásság által tünik ki, hanem intensivebb eredményekben, mert a mihez fognak, azt lelkesen, nem a külső csillogásért, hanem azért cselekszik, hogy a szenvedő vagy nélkülöző emberiségen segitsenek.

A kongresszus szervezői szorgosan felöleltek minden munkakört, melyet a nő már elfoglalt, vagy melyet még elfoglalni jogosultnak tart, de a congressus vitákba csak a szakosztályok némely

kérdéseiben bocsájtkozott és csak tanító, oktató irányú maradt, indítványokat nem tett, határozatokat nem hozott.

Ezen eljárásának igen érdekes oka volt. A M. D. egylet negyedik küldötte alaposan foglalkozott ezzel az ügygyel s bátor lesz ezt a nagyérdemű egylet tudomására hozni. Kéri az egyletet, mely bizalmával kitüntette, hogy vegye figyelmébe ezen érdekes és a nőkérdésre fontos ügyet, azt kivánván ezzel elérni, hogy a M. D. egyesület, a mely a nőkérdés ügyében eddig is vezérszerepet vitt, maradjon a jövőben is azon közeg, mely Magyarország nőkérdését a külföldével állandóan összekapcsolja. Legyen ő a mi Vaskapunk, mely a nyugat és kelet szellemét ez irányban összeköti.

Feltünt végül a kongresszuson az, hogy a férfiak nem vettek részt munkásságában, mert épen azt a néhány férfi szereplőt, a kik mellékes kérdésekkel ugyancsak mellékesen foglalkoztak, nem vehetjük komoly számba.

A hang, melyben a német nők általánosságban a férfiak felől beszéltek, előttem szokatlan. Nem is tartottam észszerűnek, hogy a nők olyan nagy társadalmi és erkölcsi fontosságú mozgalmat, mint a minő a nőkérdés, az erősebbekkel ellentétben, mintegy ellenséges táborból a férfiak segítsége nélkül akarnak diadalra juttatni. A német asszonyoknak e téren vagy keserű tapasztalataik, vagy nagy önbizalmuk lehet, gondoltam s meggyőződtem róla, hogy mind két feltevésem valóság.

Mindazon eredményeket, melyeket a németországi nők eddig elértek, saját szívós energiájuknak köszönhetik. Bámulatos, milyen eredményeket értek el a jótékonyság, a nővelés, a kereskedelem és ipar terén, hol szintén nagyobb tért foglaltak el, mint mi. A szoczialista irányt külön nőegylet is képviseli, itt persze egyetértve a férfiakkal, hol egész a tulzásig menő, mondhatnám durva eszközökkel küzdenek czéljaikért, kimondván azt, hogy ők nőkérdést nem ismernek, csupán azt a mozgalmat, mely általános emberi egyenlőségért küzd. Önerejükben bízva, egyedül vezetik tehát a német nők a szoczialista nőkkel ellentétben a nőkérdést. Igaz, hogy a férfiak sem mutatkoznak valami nagy előzékenységgel a nőmozgalommal szemben. Vagy elmeskednek fölötte, vagy boszan-

kodnak miatta, de hallottam olyan férfiuról is, a ki egyszerűen megtiltotta a feleségének, hogy a kongresszuson mutatkozzék. Egyáltalán azt tapasztaltam, hogy a teremtés porosz urai a nők iránti előzékenység és udvariasság dolgában igen gyarlók, s a helyett, hogy a saját erejéből törekvő nőt segítenének nehéz munkájában, még inkább akadályokat gördítenek útjában.

Uraknak érzik magukat, pedig úgy látszik *csak zsarnokok*.

Így például a porosz tanítónő nem lehet sem városi, sem állami iskolánál, még az alsóbb fokuaknál sem igazgató, s hogy mi nők hivatalos ügyeinkben személyesen egész a miniszterig eljárhatunk, az egész hihetetlen előttük. Milyen nagy urak és milyen kis emberek ott a miniszterek! Hallottam is nem egy német ajkáról ezt a jámbor felkiáltást: «Igen, ha a mi minisztereink olyan felvilágosodott férfiak lennének, mint az önökéi. Hiszen azt hallottuk, hogy az önök kultuszminisztere saját jószántából nyitotta meg az egyetemet a nők előtt!»

«Igen, így van ez nálunk barbár országban, Ázsia közvetlen szomszédságában», feleltem egy kis malicziával. «Lássák», beszéltem tovább, «azért nincs is nálunk tulajdonképeni nőkérdés. Ha van is, az inkább pasziv, mint aktiv formában létezik. Azaz mi magyar nők eddig nem küzdöttük jogainkért. Nem pedig azért, mert régi időktől fogva már jogilag is oly előnyökben részesül a magyar nő s feleség, mint kevés nő Európában. Mióta meg művelődési és társadalmi viszonyaink olyanok lettek, hogy felvilágosították a nőt arról, miként ő is dolgozhatik, adtak is neki munkakört.

Mikor pedig 1869-ben megnyitották az első állami tanitónő képzőt, halhatatlan szellemű miniszterünk nőt állított annak élére s attól az időtől kezdve a nőnevelés s tanítás terén a községek vagy az állam által kinevezett arra való nők az intézet vezetői.» Arról persze, hogy a fő- és székváros még nem alkalmazott nőigazgatót, bölcsen hallgattam.*

* Nem akartam magamat annak kitenni, hogy netáni kérdéseikre azt kelljen felelnem: «Azért, mert a fő- és székváros tanügyét intéző urak — még poroszok!»

«Ipar és kereskedelmi iskolákat az állam és községek tartanak fön. Alkalmat adnak így a nőknek arra is, hogy az ipar és kereskedelem terén értékesítsék tehetségüket. Fejletlen gyáriparunk következtében a női munkásügy sem vert még oly hullámokat, mint külföldön. Nem is hiszem, hogy nekünk magyar nőknek, valaha szükségünk lesz reá a nőkérdés dolgában ellenséges táborba szállni a férfiakkal. Eltekintve azoktól, a kik a nőemancipációt a férfiaknak üres majmolásában keresik s gúnyolódnak fölötte, vagy azoktól, a kik nem fogják fel annak komoly társadalmi s erkölcsi jelentőségét, s fenyegetve látják a dolgozó nő által a családot és otthont, voltak, vannak és lesznek Magyarországnak oly felvilágosultan és humánusan gondolkozó férfiaik, kiknek szivök és eszük egybe van forrva a kor nagy kérdéseivel, s kik a magyar faj vele született noblesse-nél fogva nem hogy féltenék a társadalmat, az otthont a felvilágosult s dolgozni tudó nőktől, de sőt segítik azt az önállóságra való törekvésben. Példa reá széles látókörű és bölcsen gondolkozó tanügyminiszterünk.

Megvagyok róla győződve, a mint a szellemi foglalkozásra utalt nők benne megtalálták nagy segítő mesterüket, úgy a nemesen gondolkozó magyar férfiak közül annak idején szintén előlép valaki, a ki a munkásnők még nehezebb s küzdelem teljesebb ügyét is bölcs gondjaiba veszi.» És a társadalom ? Meg fog szokni bennünket dolgozó nőket.

Be fogja látni, mint a hogy a vagyontalanabb középosztály már is teszi, hogy a dolgozó nő hasznos a társadalomra, sok esetben mint családfentartó a családra s önmagára nézve pedig feltétlenül.

A művelt és önálló nő, ha férjhez megy, ideális családi életet alkothat, mert mint önálló egyén ő is élhet a választás jogával, nincs kényszerítve reá, hogy a megélhetés szempontjából az elsőnek a ki megkéri, szerelem nélkül is odaadja kezét. A művelt nő idealis élettársa is hitvesének s értelmes, okos nevelője gyermekeinek.

Engedjétek hát dolgozni a nőt ! Ne gúnyoljátok őt, ne nehezítsétek meg munkáját, mikor az emberiség javára áldozza fel leg-

jobb tehetségét, annak a társadalomnak, mely neki nem juttatott semmit örömeiből, boldogságából, csak a megélhetés nehéz küzdelmeit róta vállaira. Ne irigyeljétek, ha emberi jogaiért küzd, hiszen ezen küzdelem kútforrása tulajdonképeni boldogtalansága, s ha már a boldogságból nem jut neki osztályrész, engedjék szellemét és akaratát felszabadulni, hogy az ideális boldogságban leljen lelke támpontot és megnyugvást.

A megelégedettek és boldogok segítsék, tiszteljék az önálló nőt. Nem is sejtik hány és milyen nehéz akadályokat gördít elébük a szüklelküség, a felületesség, az ostobaság.

A társadalomnak kötelessége elismerni a dolgozó nő létjogát, kötelessége helyet adni azoknak, a kik önmaguk örömei árán a nagy összesség, az emberiség hasznára dolgoznak.

Erős hitem, hogy a magyar társadalom, mely annyi új eszméhez oly gyorsan accomodálta magát, mihamarább eljut a felvilágosultság azon magas fokára, mely elismeri ezt az igazságot: A nőnek joga van a társadalomban minden munkát magára vállalni, a melyre rátermett.

Temesvár. *Márits Rozina.*

A BUDAPESTI TUD. EGYETEM ELSŐ NŐ-HALLGATÓI.

Körülbelül egy éve, hogy a tanulni szerető magyar nők az elgondolható legszebb ajándékban részesültek: megnyiltak előttük az egyetem kapui, ledűlt az a sorompó, mely törekvéseiknek eddig még útját állotta.

Két egészen új életpályát nyitott meg számukra a közoktatásügy minisztere: az orvosit és a gyógyszerészit; a harmadik: a tanári pálya, csak magasabb lépcsőfoka a tanítóinak, melyet a nők eddig is nagy számmal töltenek be és a melyen — habozás nélkül, a szerénytelenség vádjától nem félve, elmondhatjuk — sokan közülök rátermettségüknek, hivatásuk helyes és lelkes felfogásának félreismerhetetlen jeleit adták.

Ma az egyetemnek már 7 női hallgatója van: 4 az orvosi, 3 a bölcsészeti karon. Midőn e folyóirat mélyen tisztelt szerkesztője felszólítására e 7 hallgatónőről rövid ismertetést írok, legyen szabad a tudósításnak kissé szokatlan, de nézetem szerint helyes módjával élnem: tényeket és körülményeket említek, de *neveket nem.*

Tartok ugyanis attól, hogy az a szükségtelen nyilvántartás, melyet a napisajtó legjobb hiszemben eszközöl a nők tanulmányának ügyéről, határozottan árt az ügynek. Két veszedelemmel fenyegeti u. i. azokat, a kik számára a jelenlegi kedvező korszak megnyitja a haladás útját. Az első azokat éri, a kikben nagy a lelkesedés, de nagy az önbizalom is: a hírnév elbizakodottakká teszi, saját értéküket túlbecsülteti velük. És kit ér majd a szemrehányás, ha az önbizalom túltengése kellemetlenné teszi az egyetemi képzettségű nőt a társadalomra nézve? ha hírnevétől elkapatva, mások segítségével szerzett tudását föléje helyezi majd annak, melyet

tapasztalt és gondolkodó tanítónők évek során át, önmunkásságuk árán szereztek? bezzeg csak a nőemanczipácziót. — A másik veszedelem azokat fenyegeti — és ez még nagyobb az elsőnél — a kiknek gyöngéd a lelke, tartózkodó természete idegenkedik a nyilvánosságtól és attól a felelősségtől, melyet tanulmányaiknak nyilvános volta vállaikra ró; és hogy korántsem ezek a legkisebb tehetségűek, talán fölösleges bizonyítgatnom.

Bocsánatot kérve ezért a talán nem egészen fölösleges kitéréséért, rövid összeállítását adom annak, a mit az egyetem nő-hallgatóiról tudok.

Dicséretére válik a magyar tanítónők tudásvágyának, hogy a hallgatónők többsége: négy, okleveles tanítónő, még pedig kettő polgári iskolai, kettő elemi iskolai képesítésű. Előbbiek állásukat hagyták oda, hogy tanulmányaikat folytathassák. Egyikük már 2 éven át Zürichben folytatott mathematikai és fizikai tanulmányokat, míg a másik a mult félévben kezdte meg ugyanezeket.

Valamennyi hallgatónő tett érettségi vizsgálatot: ketten reáliskolánál, a többiek gimnáziumnál. (Utóbbi mód ajánlatosabb, a mennyiben fölmenti a jelöltet 1. a latin vizsgálat utólagos letevésétől és 2. az ábrázoló geometriai vizsgálattól, melynek csak úgy van czélja, ha e tárgyat bővebben is tanulmányozni akarja.) Egyikük Temesvárott vizsgázott, ketten Kolozsvárt, ketten Budapesten és ketten Zürichben tették le a vizsgálatot. Utóbbiak pótlóvizsgálatot tartoztak tenni a magyar nyelv és irodalomból és magyarok történetéből.

Az orvosnövendékek közül ketten már hallgattak egyetemi előadásokat, még pedig részint Zürichben, részint Bernben. Ezek egyike nem is birja a magyar nyelvet és engedélyt kapott arra, hogy szigorlatait német nyelven tegye le. Egyik első éves orvosnövendék már a mentő-egyesületbe is belépett.

Az egyetem férfi-hallgatói bebizonyították, hogy igazságtalan iránt uk, a ki komoly kellemetlenségtől félti a női hallgatókat. Ha csak ártatlan éljenzést, vagy egy-két még ártatlanabb tréfát nem akarunk kellemetlenségnek minősíteni, bátran állíthatjuk, hogy az *egyetemi hallgatónőket férfikollegáik részéről semmiféle kellemet-*

lenség sem éri. Sőt ellenkezőleg: legtöbb esetben szíves, előzékeny bánásmódban részesülnek és ha mégis akadna olyan, a ki megfeledkezik az udvariasság szabályairól, azt társai még a hölgy előtt megszégyenítik. Ha e sorok írójától megkérdené valamelyik egyetemre készülő kisasszony aggodó mamája, hogy: elbocsássam-e a leányomat? Teljes nyugodtsággal azt válaszolná: «Bátran, ha komolyan akar és tud tanulni». Felelősségem teljes tudatában nagyon kérem a Nőnevelés tisztelt olvasóit: sziveskednének ezt a feleletet mennél tágabb körben, a hivatottak bátorítására terjeszteni.

Mert a hivatottak bátorítására nagy szükség van: a közoktatásügy minisztere végzett ugyan az előítélettel, de nem ám a gondos mamák, nénikék és nagymamák. Szörnyen féltik a fiatal leányt azoknak a «veszedelmes» fiatal uraknak a társaságától, a kikkel minden bálon nagy örömmel látják táncolni, a mi pedig az együttlétnek ugyancsak «veszedelmesebb» és bizalmasabb módja, mint a padbeli szomszédság.

Hogy ezt az ellenállást legyőzze, a fiatal leánynak lelkesülnie kell azért a pályáért, melyet választ; tudnia kell, hogy mint orvos mily sok nő testi szenvedéseit, mint tanár, ha magasabb, általános emberi szempontból fogja föl hivatását, mennyi nő lelki nyomorát enyhítheti. Tudnia kell, hogy e szép czélok bármelyikének elérése, ha nem is könnyü, de szép és élvezetet nyujtó úton lehetséges.

A tanári pályára legnagyobb haszonnal már állásban levő tanítónők készülhetnének, mert azok tudják legjobban megitélni, mit, milyen szempontból, mennyit és hogyan kell tanulnia annak, a ki sikerrel, haszonnal akar tanítani. Egyelőre azonban csak különösen kedvező anyagi körülmények közt gondolhat működő tanítónő arra, hogy egyetemre menjen. De reméljük és hiszszük, hogy jövőben a közoktatásügyi kormány anyagi segítséget is fog nyujtani e czélból jeles tanítónőknek, valamint remélhető az is, hogy a polgári iskolai tanítónői oklevél, melyet jelenleg valóban sértő módon az érettségi bizonyítványnál kevesebbre becsülnek, avval legalább is egyenranguvá lesz és régebben működő, jeles tanítónőknek nem kell majd középiskolai tantárgyak elsajátításával vesztegetniök idejüket, ha tanulmányaikat folytatni akarják. *Egy a hét közül.*

A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK MILLENNIUMI RAJZKIÁLLÍTÁSA.*

A felsőbb leányiskolák millenniumi kiállításának egyik érdekes részét növendékeinek szabadkézi rajzai és festményei képezték. Ez az első alkalom volt, a midőn a felsőbb leányiskolák ily nagy számmal (15) mutatták be rajzaikat.

A szakértőre nézve valóban rendkívül érdekes volt itt egymás mellett tanulmányozhatni az egyes iskolákban követett módszert és az elért eredményt.

Valamennyi iskolánál kitűnik, hogy a tanulók kedvvel foglalkoztak ezen tárgygyal.

A tantervhez, néhány kivétellel, minden iskola alkalmazkodni igyekezett. Valósággal azonban csak 3—4 iskola fogja fel egészen helyesen. Ez különösen a IV. osztály tananyagára s általában ama körülményre vonatkozik, hogy több iskola nagyon sok időt foglalt le a geometriára, a tulajdonképeni rajz-, illetőleg szabadkézi rajz megrövidítésével.

A kiállított munkálatok áttekinthetősége 1—2 iskolánál meg van nehezítve azzal, hogy a be nem kötött lapok sem megszámozva nincsenek, sem dátum nincs rajtuk.

A nő kiképzésében a rajz, ha nem is vezérszerepet vivő, de legalább is olyan fontos, mint minden többi tárgy; lévén a nőnevelésnek legfontosabb czélja lelkének oly nemű kimüvelése, hogy képes legyen belsejében érezni és megbecsülni a külsőleg

* A budapesti áll. felsőbb leányiskola tanártestületének 1896/7-ik tanévi I. módszeres tanácskozmányára készült referátum.

észrevett szépet. A szép érzéséhez szükséges lelki tehetséget mi sem fejleszti jobban, mint a rajz. A rajz tárgyát képező különféle szép alakok művelik az æstetikai ízlést. Éppen azért kivánatos, hogy minél behatóbban, s ha csak lehet, az eddiginél több idő fölhasználásával taníttassék ezen fontos tárgy.

15 felsőbb leányiskola állított ki összesen 1882 rajzlapot és 45 drbot a festészet alkalmazásával.

Nagyon tanulságos közelebbről megtekinteni, hogy miféle módszert követtek az egyes iskolákban az 1—6 osztályig, a kitűzött czél elérésére.

Az *első osztályban* a 15 iskola közül 11 czeruzával, 2 tussal, 2 pedig részben czeruzával, részben tussal rajzolt. Két iskola a tus mellett szines téntát is használt. Az előbbi 11 iskola közül háromban szines irónt is alkalmaztak.

A kirajzolás 6 iskolában vonalzóval, 5 iskolában szabadkézzel és 4 iskolában felváltva történt.

A feldolgozott tananyagra nézve elég egyöntetűség tapasztalható, a mennyiben 14 iskola csakis egyenes vonalú mintákat dolgozott fel s csak egyetlen egy mutatott be az egyenes vonalúak mellett görbe vonalú mintákat is.

A legtöbb iskola kezdi a vízszintes, függőleges, ferde vonalakkal s folytatja a négyzetes hálózattal, egyszerű meanderekkel, egyenes vonalú geometriai diszítményekkel ú. m. parkettminták, csillagidomokkal, stb.

Tizenegy iskola csakis geometriai diszítményi rajzokat, 4 pedig ezek mellett geometriai ábrákat is rajzoltatott lapokra.

Érdekes itt az egyik iskolánál, hogy a váltakozó mértani idomok és mértani diszítmények fokozatosan úgy következnek egymás után, hogy a mértani ábrában tanult idom a következő diszítményben már alkalmazást nyer.

Egyébként sokkal czélszerűbbnek tartom a tulajdonképeni mértani ábrákat füzetekbe rajzoltatni — mindjárt a tanár magyarázata alatt, a mit esetleg otthon egy másik füzetbe le is tisztázhatnak, és az iskolában készült lapokra csakis geometriai diszítményeket rajzoltatni.

Nyolcz iskolában a geometriai diszítmények egyes részei kivonalkázva vannak, 1 iskolában pedig szines irónnal rétegesen bevonva.

A vonalkázás 7 iskolában szabadkézzel, 1 iskolában pedig vonalzóval készült. A roppant sűrűn és vonalzóval történt bevonalkázás óriási fáradsággal járó szemrontó munka. Még a szabadkézzel való bevonalkázás helyett is jobb az egyszínű réteggel való bevonás.

Rendkívül érdekes az egyik iskolánál, hogy ugyanazon tanmenetet 3 tanuló rajzaival mutatja be, s minden lapra oda van írva mennyi idő alatt készült el. Az első, a legjobb tanuló 21 lapot 27 óra alatt készített el, a második 20 lapot 31 óra alatt, a harmadik 17 lapot körülbelül 30 óra alatt. (Néhány lapról le volt vágva az időre vonatkozó jegyzet, azért nem volt pontosan megállapítható.)

Az egyik iskolánál az első 7 lap két példányban készült, oly módon, hogy az egyik vonalzóval, a másik szabadkézzel van rajzolva.

Két iskola pontozott lapokon rajzoltatott, a mi határozottan kárhoztatandó.

A *második osztályban* 15 iskola közül 8 czeruzával, 7 pedig tussal húzta ki lapjait. E mellett 1 iskola színes irónnal vonalkáztatta be, 1 iskola pedig színes irónnal rétegesen vonatta be rajzait.

Három iskolában már festéket is alkalmaztak. Vonalzóval rajzoltatott 7, szabadkézzel 6, felváltva vonalzóval és szabadkézzel 2 iskola.

A feldolgozott tananyag már eltérőbb, mint az első osztályban. 10 iskolában egyenes és körives kombinácziók, egyszerű geometriai díszítmények, 4 iskolában ezenkívül stilizált levelek és virágok és részben szalagdiszítmények vannak bemutatva. Egy iskola rajzai pedig egészen a tanterv figyelmen kívül hagyásával készültek. Rajzoltak itten árnyékolt tájképeket, virágokat, állatokat, emberi fejeket és egész emberi alakot. Érthetetlen, hogy lehet a második osztályban ilyeneket rajzoltatni. Elhiszem, hogy kivételesen akadhatnak egyes tanulók, a kik ilyenekre képesek, de egészben véve a bemutatott rajzok nem adhatják helyes képét a második osztály rajztanításának.

A 15 iskola közül 7-ben mértani lapok is vannak kiállítva. Némelyik nagyon is sokat rajzoltatott utóbbiakból a tulajdonképeni rajz rovására.

Egy iskola még itt a második osztályban is pontozott lapon rajzoltatott.

A *harmadik osztályban* a stilizált levelek, virágok stb. hét iskolánál szinezve vannak, míg nyolcz iskola még nem használja a festéket, utóbbiak közül 3-ban szines iránt vagy szines téntát alkalmaztak. Némely iskola a stilizált leveleket és virágokat csak tussal húzatta ki. A harmadik osztályban pedig már szükséges, hogy a festékkel megismerkedjenek. Jobban is lehet a levél alakját felfogni, ha az tonussal van bevonva és egész tömegével hat. A kiállító iskolák közül 13 elég egyöntetűen járt el, a mennyiben stilizált levelek, virágok — előbb könnyebb, azután fokozatosan nehezebb diszítményeket rajzoltattak és festettek egy- és több szinben. Figyelemre méltó, hogy az egyik iskolánál minden rajzlapra oda van írva, hogy milyen stílű.

Másutt érdekes, hogy ugyanazon diszítmény halaványabb és sötétebb vonalakkal van kihúzva, miáltal egyes részek jobban kiemelődnek.

A tantervnek nem felel meg az egyik iskolánál látott virág, tájképalakok, lábak, egy lovas női alak stb.-ek.

Kilencz iskola a szabadkézi rajz mellett mértani lapokat is készittetett. Az egyikben 21 lap közül 19 mértani lap, két lap árnyékolt diszítmény. Helytelennek tartom annyira a mértannal foglalkozni és oly keveset a tulajdonképeni szabadkézi rajzzal. Az itt említett két lap diszítményhez semmi átmenet nem vezet. Mind a három osztályon keresztül egyetlen egy diszítmény nincsen bemutatva. A bemutatott tanmenet szerint a 3-ik osztályban nem juthatott oda a tanuló, hogy ilyen két lapot készítsen.

A *negyedik osztályban* a 15 iskola közül 11-ben foglalkoztak a tantervben előírt távlati rajzolással, 4-ben pedig azt egészen elhagyták, a mi nagyon helytelenítendő. Másrészt megint túlzás, hogy nehány iskolában nagyon sok távlati szerkesztést csináltak vonalzóval, körzővel. Inkább arra helyezendő súly, hogy a tanulók

elé kitett természetes minták szabadkézzel a látszatnak — vagyis a távlati törvényeknek — megfelelőleg jól lerajzoltassanak és a rajta látható árnyék is rátétessék. Az elméletből éppen csak annyi veendő fel, a mennyi szükséges egyszerű testeknek természet utáni lerajzolásához, a legalkalmasabban akkor adassék az elő, a mikor 1—2 óra múlva az illető mértani test lerajzolásánál szükség lesz reá.

Minthogy itt is fő a szabadkézi rajz, azt hiszem, teljesen elegendő volna, ha a mértani ábrákat füzetekbe rajzolnák és a mértani (távlati) előadások mellett még fennmaradó idő egészen a szabadkézi rajzra fordíttatnék.

A távlatilag lerajzolt testeket csak hat iskolában árnyékolták, de nem minden iskolában kielégítőleg, a mennyiben itt-ott csak egy-két lapot láttunk árnyékolva. A lerajzolt testek nagyobb kidomborítását egy iskolánál háttérrel, egy másiknál pedig azzal érték el, hogy a testeket egy halavány tónussal vonták be. A fényélek a szinezés alkalmával ki vannak hagyva. Az árnyékolások czeruzával vannak megcsinálva. Mintákul majdnem kivétel nélkül mértani testek szolgáltak, lehetőleg egyszerű helyzetekben. Az első lapok rendesen vagy a négyzetet ábrázolják homlokhelyzetben és merőlegesen a képsíkra, vagy a koczkát előbb körrajzban, azután árnyékolva. A többi lapok azután fokozatosan elősorolják a legfontosabb mértani testeket, a henger, kúp, gömb félgömb és gyűrű lapot is beleértve. Láttuk azután még egy edény és szék távlati rajzát. Megjegyzendő azonban, hogy az említett fokozatokon éppen csak nehány iskola ment végig.

A távlati rajzolás mellett az egyes iskolákban még a következőket vették föl:

Stilizált levelek és virágok, különféle stílű szines diszítmények, czeruzával és krétával árnyékolt diszítmények részben viserezve, árnyékolt vagy festett virágok és gyümölcsminták, állatok, emberi fejek, egész alakok, tájképek és minták a kézi munkához milliméter-papiroson csupa apró vonalkákból készítve.

Ebből látható, mily messzire mentek egyesek a kitűzött czéltól. A IV. osztályban a súlypont a perspektivikus rajzra helye-

zendő s e mellett legfeljebb a szines és árnyékolt diszitmény vehető még fel.

Az iskolák egy részében az I—IV. osztályig tömegtanitás volt, ez a helyes és népes osztályokban másképpel sem képzelhető. Az egyénenkinti tanításnak csak az V. és VI. osztályban van helye.

Az egyes tanulókkal külön dolgokat rajzoltatni csakis úgy lehetséges, ha nagyon kevesen vannak egy osztályban. Az I. és II. osztályban azonban az egyéni tanítás semmi körülmények között nem volna megengedhető; mégis a kiállításon ilyeneket is láttunk.

A hatosztályú leányiskolákban a rajztanítás az V-ik osztályban már a növendékek egyéni hajlamai szerint történik. Itt már fokozottabb mértékben lehet szó a «szép érzékének és izlésnek kiképzésénél a természeti és művészi szép szeretetének fölébresztéséről» s általában a tágabb értelemben vett képző tehetség fejlesztéséről. A növendékek foglalkozhatnak itt a domború gipszdiszitmények rajzolásával körrajzban és árnyékolva, antik edények rajzolásával és árnyékolásával (gipszöntvények után); levelek és virágok rajzolásával természet után. Itt-ott átmenetül s részben útmutatásul másolhatnak kiválóbb lapmintákról. Egy keveset tanulhatnak az ornamentika főbb stílnemeiről, a fej arányairól s általában a fej rajzolási módjáról.

Fel vehető továbbá a relief és egész domború gipszfejek rajzolása és árnyékolása. Utóbbi azonban csak kivételesen egyes kiválóbb növendékeknek engedhető meg, mert a tapasztalat mutatja, hogy általában nem vihetők a növendékek annyira, hogy a fej rajzolását és árnyékolását a felsőbb leányiskolában sikeresen lehetne tanítani.

A virágok, valamint apróbb tárgyak: csészék, vázák stb. természet utáni rajzolását és festését, de különösen a tájképrajzolást és könnyű aquarellozást is csak kiválóbbaknak engedném meg.

Az éppen elősoroltakat mind megtalálhatjuk az V. és VI. osztályok rajzai között. Azonban olyan iskola, a hol mindenféle

rajzból volna — mely tehát bemutatná, hogy mit rajzolhatnak az V. és VI. osztályos növendékek — csak nagyon kevés van. Némely iskolában ezen a fokon is csupa szines diszitményeket rajzoltak, máshol virágokat, tájképeket és fejeket, ismét máshol a szines diszitményeken kívül betüket, festett tájképeket, meg gipszrajzokat mutattak be, czeruzával vagy krétával árnyékolva vagy festve.

Láttunk fekete posztóra és selyemre fehér festékkel körvonalban rajzolt diszitményt.

Szóval sok iskola csak egyes kiszakitott rajzokat állitott ki, a melyek csak azt mutatják, hogy abban az évben egyik-másik tanulónak mihez volt éppen kedve. Valószinű, hogy utóbbi eset oly iskoláknál fordul elő, a hol kevés növendék van az V. és VI. osztályban.

Különösen kiemelendőnek tartom az egyik iskolánál, hogy nagy gondot fordított a magyar stílű diszitményekre, ezek mellett pedig a keleti (perzsa és indiai) diszitményeket rajzoltatta. Ez módszertanilag figyelemre méltó, mert igy legjobb alkalmuk volt a növendékeknek a két rokon stíl között az összehasonlításokat megtenni. Ugyanannál az iskolánál láttuk, hogy a részben relief, részben egész domború gipsz után rajzolt fejek fölé odairták a minta nevét.

Többnyire antik fejek ezek s igy a fölirással a műtörténelemnek is szolgálatot tettek.

Paedagógiai szempontból ilyen felirás is nagyon helyes: «Feltekintő fej» «Letekintő és előrehajló fej» stb. a mit a körrajzban előállitott fejeken szintén itt láthattunk.

Az egyik iskola szép és sok természet után festett virágot, apróbb tárgyakat, kis csendéleteket állitott ki.

Nagyon feltűnt, hogy az egyik iskola csupa szabási mintákat állitott ki, részben selyempapirból kivágva (1/4 nagyságban) és a papirosra odatűzve. Összesen 26 lapot, és csak 4 lap gipszrajzot.

Nem tudom a szabási minták valami külön szabási órában készültek-e, s a szabadkézi rajzok közé osztattak, vagy pedig a szabadkézi rajzóra alatt készitették ennek rovására? Utóbbi körül-

ményt nagyon kárhoztatnám. A rajztanítás nem lehet műszabászat. Általában nagyon helytelennek tartom a rajztanítást a kézimunka vagy szabászat szolgálatában álló tárgynak tekinteni, és szabászati mintákat, vagy pedig a kézi munkában szükséges mintákat a rajzóra alatt elkészíttetni.

A rajztanításnál sokkal magasabb szempontot, annak általánosan képző voltát kell tekinteni, melynek üdvös hatása nemcsak a kézimunkánál és ruhaszabászatnál, hanem általában a minket körülvevő tárgyak és az egész természet jobb és helyesebb megértésében nyilvánul.

A festés alkalmazásának köréből a következő tárgyak voltak kiállítva:

A «*Mi asszonyunkról*» nevezett iskolanővérek temesvári tanintézete egy fehér selyem legyezőt állított ki, melyre virágok vannak festve.

A *Nasitz*-féle nyilvános felsőbb leányiskola két festett majolika tálat és egy majolika kosarat mutatott be.

Az *angol* kisasszonyok budapesti tanintézete két festett majolika tálkát, egy nagy tálat, négy kis tányért, két csészét, egy festett fa legyezőt, két virágfestményt állított ki. Ugyanezen festmény kézimunka alakjában is megvolt.

A budapesti állami felsőbb leányiskolától láttunk öt festett selyemlegyezőt, egy fotografia-tartót selyemből, két selyem vánkost, egy fatálat, 4 fatányérkát, egy fadobozt, egy fapalettát, egy levéltartót fából. Mindezeken az aquarellefestés van alkalmazva.

Ugyanezen iskolától a falon voltak kifüggesztve: 3 aquarelle kép selyemre, 3 olajfestmény és 4 aquarelletájkép.

Ha visszapillantunk a kiállításon látottakra, figyelembe véve miként haladtak fokozatosan előre a növendékek a kezdő egyenes vonalakból kiindulva egészen a befejezett festményekig; elgondolhatjuk, mekkora fáradság és kitartás kellett úgy a növendékek, mint a vezető tanár részéről a kitűzött czél eléréséhez. Meg lehetünk nyugodva, hogy mindenki a legjobb belátása szerint, lelkiismeretességgel becsületes munkát végzett.

Budapest. *Szerémi Alajos.*

A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁK RAJZAI A KIÁLLÍTÁSON.

Szerémi Alajos kartársamnak nagy szorgalommal és szakértelemmel készült előadásához, mintegy kiegészítésül, elmondom azon általános tapasztalatokat és tanulságokat, melyeket a felsőbb leányiskolák és rokon intézetek részéről kiállított rajzoknak részint jurori minőségemben, részint magán kedvtelésből végzett tanulmányozása alkalmával szereztem, s a melyeknek nyilvánosságra hozatala csak javára válhatik a felsőbb leányiskolai rajztanítás ügyének.

Mindenekelőtt én is kiemelem, hogy a felsőbb leányiskoláknak nemcsak rajz, hanem összes kiállítása, figyelembe véve ezen iskolák csekély számát, valóban meglepő gazdag volt. Az 1885-ik évi kiállításon a felsőbb leányiskolák nem voltak képviselve; a millenniumi kiállítás volt az első, melyen ezen iskolák tekintélyes számban s minden irányban bemutatták működésüknek kiállítható eredményeit. Ezek között a dolog természeténél fogva a rajzok és a női kézimunkák foglalták el a főhelyet.

A kiállításon bemutatott rajzokban sok dicsérni valót találtam, de orvoslást kívánó hiányokra, kifogásolandó ferdeségekre, pótlandó hézagokra is akadtam.

Dicséretet érdemel első helyen a becsületes és jóra való őszinteség, mely a kiállított rajzok túlnyomó többségében nyilvánult. A legtöbb iskola, egy-kettőt kivéve, nem kiállításra készült különlegességekkel óhajtotta a juryt félrevezetni, hanem a tanulók rendes munkáit mutatta be, olyanokat, a minőket bármely iskolaévben készítenek.

Dicsérettel említhetem meg továbbá azt, hogy a felsőbb leányiskolák nagy részében, mint a kiállított rajzok tanusították, kellő figyelmet fordítanak a rajzoktatásra, megadván e tárgynak azt a helyet, mely mint az általános képzésnek egyik eszközét megilleti azt.

Mindazonáltal nem mondhatjuk a felsőbb leányiskolai rajzoktatás állapotát általánosságban megfelelőnek s olyannak, mely fölöslegessé tenné a további javítást és tőkéletesítést.

A kiállító intézetek között csupán négyet találtam olyat, a hol a rajzoktatás a meglevő tanterv keretében minden tekintetben megnyugtató állapotban van, s a rajzokban bemutatott eredmény és tanmenet között megvan a kimutatható összefüggés. Ezen intézetek az elért eredmény minősége és nagysága tekintetében is első helyen állanak, jeléül annak, hogy a gondosan megállapított fokozatos tanmenet szakszerű kivitele a tanítás sikerességének legfőbb biztosítéka.

Az intézetek egy második csoportjánál megvan a fokozatos tanmenet s a kiállított rajzok arról tanúskodnak, hogy az oktatás valósággal is ama tanmenet szerint halad, de vagy elégtelenek az eszközök, vagy nincs meg a tanárban vagy tanítónőben a kivánatos szakértelem, s e miatt a rajzoktatásban kisebb-nagyobb fogyatkozások találhatók.

Egy harmadik csoport rajzait a rendszertelenség jellemzi. Tanmenet nélkül össze-vissza rajzoltatnak és festetnek állatokat, fejeket, testrészeket, virágokat, tájképeket, csendéleteket, diszítményeket.

Alig van különbség a II. és IV. osztály rajzai között; hogy mily úton, mily eszközökkel vezették a tanulót a bemutatott, gyakran meglepő eredményhez, arról tájékozatlanok maradunk. Itt közel esik a feltevés, hogy a rajzok nagy része nem a tanuló, hanem a tanító munkája.

Végül még olyan intézetek is akadtak, a hol az utóbb említett rendszertelenséghez még a szakértelem teljes hiánya is járul s a rajzoktatás nem egyéb, mint elavult izléstelen mintáknak gépies és értelmetlen másolása. Hogy ily botrányosnak nevezhető rajz-

oktatás ma még létezhetik, azt tisztán és kizárólagosan a felügyelet elégtelenségének kell tulajdonítani.

Áttérek a részletekre.

A tanításmenetek nagy része ellen az a kifogás merült fel, hogy a szabadkézi rajz rovására túlsok helyet foglal el a geometriai rajz. E jelenséget némileg a tanterv okozta, mely a geometriai fogalmak és alapigazságok megértését a rajzoktatásnak feladatává tette.

Ámde ebből nem következik, hogy a rajzolás is jó részben geometriai legyen; teljesen eleget tettünk a tanterv követelményeinek, hogyha a tanmenetet úgy állítjuk össze, hogy a rajzolandó minták elmező megbeszélése alkalmat szolgáltasson a tanterv követelte geometriai ismeretek tanítására. Hogy az I. és II. osztályban a rajzok nagy része tisztán geometriai szerkesztés, és a III-ban a testek hálózataival töltetnek meg a rajzlapok, annak nincs jogosultsága.

A geometriai szellem túltengése a rajzoktatásban még abban is nyilvánul, hogy az alsó osztályokban túlsokat rajzoltatnak eszközökkel (vonalzóval, körzővel), s igen keveset szabad kézzel. Pedig a rajzoláshoz szükséges kézügyességet csakis szabad kézzel való rajzolás útján lehet megszerezni.

A tanmenetek nagy részének egy további hiánya, hogy a geometriai diszítmények egymásutánjában nincsen meg a szükséges kapcsolat a planimetriai elmélettel. Úgy látszik, hogy ezekben az iskolákban két különvált disciplinát csináltak a rajzból; elméleti elemi mértant és rajzot. Holott a kettőnek karöltve kellene járni; egyik folyománya legyen a másiknak és egygyé forrjon a tanuló lelkében.

Igen sok iskolában felette mostohán bánnak a testek távlati rajzolásával, vagy helytelenül kezelik azt. Vannak iskolák, hol a tanterv követelményei ellenére teljesen hiányzik a távlati rajzolás; másutt a rajzolásnak ezt a fontos részét csak futólagosan érintik. A hol pedig kellő időt szentelnek a távlati rajzolásnak, ott gyakran ismét abba a hibába esnek, hogy elméleti távlattant, távlati szerkesztést tanítanak, a mihez nincsenek meg a szükséges geomet-

riai előismeretek s a mi különben is teljesen céltévesztett, szükségtelen dolog.

Csupán nehány iskolában tanítják a rajznak ezt a részét a kellő módon: szemlélet, látás és becslés alapján. A szerkesztés, az elmélet a minimumra van szorítva; csupán annyi kell belőle, a mennyi az öntudatos látáshoz s a távlati alaptörvények biztos alkalmazásához szükséges. Ezeket az alaptörvényeket a környezetből meríthető tapasztalatok felhasználásával az ismeretes üvegtáblakészülékkel meg lehet magyarázni; elsajátításuk után a sodrony- és tömör testminták után a rajzolás tisztán szemlélet és látszat szerint történik. Így tanul meg a növendék látni s a látottakat öntudatosan reprodukálni, míg ellenben a szerkesztés mankóján haladva, sohasem lesz önállóvá.

Több iskola igen szép testrajzokat állított ki lapmintákról rajzolva. Ennek csakis úgy van értelme és értéke, hogyha a tanuló megelőzőleg a természet után rajzolta a testeket. Ezen esetben a testeket vagy testcsoportokat ábrázoló lapminta arra szolgálhat, hogy megismertesse őt az ily rajzok izléses vagy új ábrázolás modorával; annálfogva nem feltétlenül elvetendő.

Igen nagy eltéréseket találtunk az egyes iskolák között az árnyékolás megkezdésének idejére s azon terjedelemre nézve, a melyben gyakoroltatik. A tanterv szerint az árnyékolást csak az V. osztályban kell kezdeni, a mi meggyőződésem szerint igen késő időpont. Midőn a IV. osztályban testek után rajzoltatunk, szinte magától értetődik, hogy a távlatiak mellett az árnyéktüneményeket is megfigyeltetjük és utánoztatjuk. A nélkül a testek ábrázolása élettelen. Az árnyékolás korábbi megkezdése azért is szükséges, mivel a tanuló csak lépésről lépésre haladva tehet szert a szükséges készségre az árnyék ábrázolásában; ennélfogva lehetőleg korán kell megkezdeni a gyakorlását, eleinte a legkönnyebb anyaggal (péld. a czeruzával). Más modor elsajátításának ideje (péld. Wischer, kréta, szén, festék és ecset) csak később következzék.

A szakértelem hiányára mutat, hogyha testek rajzaiban csupán a saját árnyék tüneményei vannak ábrázolva s az előforduló vetett árnyékok hiányzanak.

A távlati rajzolásban az iskolák nagy többsége a legegyszerűbb szögletes testekre (koczka, téglalapú, pyramis) szorítkozik. Noha a tanterv csak ezt kívánja, mégis feltétlenül szükségesnek tartom a gömbölyü testek (henger, kúp, gömb) felvételét is, mivel rajzolásuk a legtanulságosabb és legszükségesebb s e nélkül vajmi keveset ér a távlati rajz gyakorlása.

Igen szükséges és tanulságos továbbá, hogy ne csak a tömör, hanem a belsejökben feltárt üres testeket is rajzoltassuk (üres koczka, félhenger, félgömb stb.). Ilyen gyakorlatokat csupán egy felsőbb leányiskola mutatott be.

Általában azon kell lenni, hogy a távlati rajzból a növendékek mentől többet és változatosabbat produkáljanak. Minthogy kevés idő áll rendelkezésre, flott modorhoz, vázlatszerű, de markans ábrázoláshoz kell a tanulókat szoktatni, ellenben kerülni az árnyékolásnak és ábrázolásnak leányiskolákban igen elterjedt időtrabló piszmogó módját. Így oda juthatunk, hogy az elméleti magyarázatot és ismétlést is belé számítva, minden két hétben elkészülnek egy-egy feladattal, természetesen csupán csak az iskolában dolgozva.

Nagy különbségeket találunk a rajzolás módjában. Egy helyen a III. osztályig csupán czeruzával dolgoznak, másutt tollal, a harmadik helyen kihuzó tollal is dolgoznak. Néhol már az I. osztályban szineznek, hol festékkel és ecsettel, hol szines czeruzával; másutt a IV-ikben kezdik a szint használni

Véleményem szerint a kihuzó tollal való kihuzás mellőzendő. Ennek a szabadkézi rajz szempontjából nincs értéke; nem fejleszti a kézügyességet; különösen kisebb tanulóknál, az általuk használt olcsó s tökéletlen kihuzó tollal gyakorolva, nem szebbé teszi a rajzot, hanem elcsúfitja, sőt igen sokszor elrontását okozza.

A körrajz elkészítésére az I. osztályban csak a czeruzát, a II-ban a tollat is használjuk s főleg a tisztaságára ügyelünk.

A szinezést illetőleg ugyanaz áll, a mit az árnyékolásról mondottam: nem lehet azt elég korán megkezdeni. A szines czeruzát mellőzendőnek tartom, mivel a rajzot piszkítja. A festékkel és ecsettel végzendő első szinezési gyakorlatokat (egy, két, legfeljebb

három szinnel) véleményem szerint már a II. osztályban lehet megkezdeni. Hogyha a tanár szigorúan ügyel arra, hogy a szinezendő diszitmény korrekt és tiszta körrajzzal legyen megrajzolva, és ha csak e feltétel mellett engedi meg a szinezést, akkor már a II. osztályban szép eredményt érhet el a szinezésben. Azonban sohasem szabad a szinek megválasztását a tanulóra bízni, mivel nincs izlésrontóbb, mint azok a szinösszeállitások a melyeket a tanulók kedvelnek.

A kiállított rajzokon igen gyakran előforduló tévedésre akarok itt utalni, a mely a középiskolák rajzaiban is észlelhető volt, s a melynek a Várday Szilárd tanár kitünő fali mintái az ártatlan okozói. Ezen falitáblákon a körrajz, hogy az egész osztályban látható legyen, csaknem ujjnyi vastagsággal van megrajzolva, a mi indokolva van a fali tábla rendeltetése által. A rajztanárok nagy része a körrajznak ilyetén vastagitását a tanulókkal utánoztatja, a mi teljesen indokolatlan, sőt néha meglehetős visszás dolog. Például egy-egy természetes levél olyan, mintha köröskörül keretbe szorították volna.

A sraffozást a legkisebb mértékre kellene szorítani, mivel szemrontó. Az anilinténtákkal való sraffozás pedig eltiltandó, mivel felette rikitó és izlésrontó.

A tanterv igen helyesen az I—IV. osztályban tömegtanitást, azontúl egyéni tanitást kíván, figyelembe véve a növendékek hajlamát és képességét. Ennek következtében az V—VI. osztályok részéről kiállított rajzokban nagy változatosság volt észlelhető, a mi a viszonyokat nem ismerő szemlélőre könnyen a rendszertelenség benyomását tehette. Ez a benyomás az egyik-másik iskolánál meg is felelt a tényeknek, a mennyiben nem számolva az alsó osztályokban szerzett alappal, oly feladatok elé állították a növendéket s annyiféle irányban foglalkoztatták, hogy V. és VI. osztálybeli munkálkodása nem volt a megelőzőnek természetes folytatása.

Az V. és VI. osztályban felkarolt feladatok közül aránylag igen kevés figyelemben részesült a leveleknek és virágoknak természet után való rajzolása és festése. (Tüzetesebben csak egy, a budapesti áll. felsőbb leányiskola gyakorolta.) Alig van a rajzoktatásnak

ága, a melyet a leánynövendék nagyobb kedvvel mívelne, mint a virágnak természet után való festése; azonfelül könnyen tanulja meg és sok hasznát veszi.

Szintén csak egy iskolában (a máramaros-szigeti államiban) láttam azt az igen hasznos gyakorlatot a rajzokban képviselve, egy díszítményt kisebb minta (ez esetben úgy látszik fotográfia) után nagyobbítva megrajzolni.

A klasszikus alakú edények rajzolását is csak egy-két iskolában gyakorolták; pedig ennek a rendkívül képző gyakorlatnak nem volna szabad hiányoznia.

Szintén csak egy iskola (a soproni áll. felsőbb leányiskola) mutatott be díszítmény-körrajzokat szövetre rajzolva. Ez is oly gyakorlat, mely leányiskolában igen szükséges. A növendékben föl kell éleszteni azt a tudatot, hogy a rajzórákon tanultakat a kézimunkában értékesítheti, s meg kell neki mutatni az értékesítés módját.

Végül még egy szót a használt rajzmintákról. Noha Várday Szilárd fali rajzmintáiban oly taneszközzel rendelkezünk, mely páratlan a maga nemében, mégis úgy látszik, hogy még sok iskolában nincs tudomásuk ezen minták létezéséről. Ellenben még gyakran használnak rendkívül rossz, izléstelen, elavult mintákat. Ilyenek a Hermes-félék, a melyek apró voltuk, modorosságuk és jellemzetesség hiánya miatt feltétlenül elvetendők. A Taubinger mintáinak nagy része ugyanezen hibában sinylődik. Ezeken kívül még számos, előttem ismeretlen eredetű mintát láttam, a mely éppen nem alkalmas a szép iránti érzék fejlesztésére. Igazán szükséges volna egy bizottságot kiküldeni, mely összeszedné az iskolákban és mágyára vetné az ilyen mintákat.

Figurális rajzoláshoz csak az antik vagy újabb klasszikus alakokat volna szabad használni, még pedig *jó* mintákban. Ezzel a rajzoktatás a művelődéstörténeti oktatásnak is tenne szolgálatot. Az emberi test és fej részeit rajzoltatni nem tartom helyesnek; az ilyen minták csak az arcz tagozásáról, beosztásáról s egyes alakjairól adott magyarázat alkalmával használandók szemléltetés eszközéül; de kiszakítva a fejjel való szerves összefüggéséből az

arcznak vagy testnek egy részét rajzoltatni, nem bír jogosultsággal, mivel a fej vagy arcz rajzolásánál amúgy is gyakoroltatik.

A polichrom minták között igen kevés a hazai motivumokat tartalmazó. Igen szükségesnek tartanám, hogy a rajzoktatás ezekre különös figyelmet fordítson s ezáltal a maga részéről is hozzá járuljon a magyar nemzet motivum-kincsének megismertetéséhez és megkedveltetéséhez.

Budapest. *Szuppán Vilmos.*

AZ ÖRMÉNY NŐK.

Felvillanyozott engem is a kiváncsiság, hogy résztvegyek a nők első nemzetközi kongresszusán Berlinben. Az események lefolyásáról elég bőven megemlékezett a napi sajtó s a szakosztály is több ízben vett tudomást róla ama kimerítő jelentésekben, a melyekkel a Mária Dorothea egyesületnek hivatalból kiküldöttei beszámoltak neki.

Engedje meg a tisztelt szerkesztőség, hogy ez alkalommal bemutassam egy ifjú örmény nőnek Melik-Beglárjanz dr. tiflisi orvostudornak rövid, de tartalomban gazdag beszédét s aztán a magam megfigyeléseit is elmondhassam.

«Nálunk nem ismerik a nők mozgalmát európai jelentőségében, így szólt az előadó mert nálunk nem kényszerült a nő arra, hogy megkeressemindennapos kenyerét, a minek főoka abban van, hogy több lévén a férfi a nőnél, minden nő férjhez mehet s családjának élhet. A műveletlenek osztályában már 13 éves korukban kötnek házasságot a leányok. Nincs szükségünk tehát arra, hogy nőink gyárakban, hivatalokban, üzletekben dolgozzanak; mi nem ismerjük az örmény cseléd vagy szakácsnő, vagy dajka fogalmát s hála Istennek a nőknek ama fajtáját sem, a kiket a társadalom a «bukott» jelzővel bélyegez meg. Még a legszegényebb pórasszonyt is megkímélik a durva földmunkától. Az örmény nő általában csakis családjának s háztartása ügyeinek él s épen a parasztasszony az, a ki házi teendői mellett művész kézzel szövi a keletnek híres szöveteit. E munkakörében boldog s megelégedett; az örményasszony úrasszonya háza tájának s ő nem kiván egyebet.

Öreganyáink korában a patriárkális viszonyok közepette a jobbmódú nők sem óhajtottak magasabb műveltséget. Írni, olvasni

noha nem tudtak, de fiaikat gondos tanításban részesíttették s utolsó javaikat pénzzé váltották, csakhogy fiaikat egyetemre küldhessék. Nagy háztartását a nő önállóan értette vezetni, gyermekeit isteni félelemre szoktatta, szorgalomra s engedelmességre oktatta s családját — mely sokszor 30 tagot is számlált — békességgel kormányozta. Tekintélyét a családban legjobban ama körülmény bizonyítja, hogy a családapa s a család felnőtt férfitagjai nagyobb vállalatokba nem fogtak a családanya tudta s beleegyezése nélkül. Az örmény nő erkölcsi életét illetőleg mondhatom, hogy nőink valóságos őrangyalaik voltak családjaiknak s noha ma már nagyon megváltoztak a viszonyok, még ma is sokan vannak olyanok, a kiket lelkük jósága, értelmük mélysége s erkölcsük tisztasága e patriárkális idők matrónáivá avat föl.

A midőn férfiaink még maguk is szűkén voltak a műveltségnek, megelégedtek azzal, ha a családanya fentemlített tulajdonságokkal bírt. De ma már alapjában nagy a változás. Az örmény férfiak 40 év óta keresik fel Nyugoteurópa s Oroszország gimnáziumait s egyetemeit, érdeklődnek Európa műveltsége iránt s eszmékben gazdagon térnek haza. Itthon is foglalkoznak művészettel, tudománynyal, politikával s feleségeikben értelmes barátnőiket keresik s a józan eszű nevelőnőt gyermekeik anyjában; várakozásukban azonban megcsalódnak s itt kezdődik az örmény nő kérdése. Az örmény férfiak dicséretére említem fel, hogy a jó feleség, anya és gazdasszony tulajdonságait nem keresik a tudatlan nőben, ellenkezőleg úgy vélekednek: minél műveltebb a nő s minél alaposabbak ismeretei, annál teljesebben végezheti elvállalt kötelességét s e felfogást még a kevésbbé művelt férfiak körében is tapasztaljuk. Ismételten emlékszem meg e tényről, mert Európában sokszor hallom ezt mondani: «Minek tanuljon a leány, menjen férjhez s nevelje gyermekeit». Ezt is hallottam már: «Az a kéz, a mely a bölcsőt ringatja, az kormányozza a világot is!» Mondás e mondás mindaddig, a míg a kéz tulajdonosa élete válságos fordulatainál önállóság nélkül való!

Az örmény nőket a jobbmódú családokból 25 év óta küldik külföldre iskolába, különösen Oroszországba, Francziaországba,

Sveiczba. Sok száz látogatja a gimnáziumokat s vagy 20 jár egyetemre. Nálunk megkövetelik a nők magasabb képzését, de nem a kenyérkereset czéljából. A nők oda törekednek, hogy tudományos készültség mellett legyenek anyákká. Vannak azonban tanítónőink s gyermekkertésznőink is s az iskolákat ezek vezetik, tehát nőink is résztvesznek a nyilvános életben.

A persa-örmény nő még a pátriárkális idők viszonyai közt él.

A török-örmény nőről nem sokat mondhatok. Mit szóljak olyan nő helyzetéről s törekvéseiről, a kinek élete sem biztos? A kinek apját, férjét, fiát szeme láttára lemészárolják? Mi lehet az ő törekvése? Esd életéért s éhező árváinak kenyeret kér, mert sokszor erre sincs.

Orvos vagyok s mint ilyen szükségét érzem annak, hogy elmondjam az orvosnő helyzetét Örményországban. Sokszor gyógyítottam már hazámban; nagyra becsülik nálunk az orvosnőt, két napi útról jöttek hozzám a betegek, pedig férfiorvost közelebb is kaphattak volna. Nálunk mindenki meg van győződve arról, hogy a nő jobban ért a gyógyításhoz, mint a férfi. Nálunk a nő idegenkedik a férfiorvostól, de a férfibetegek is szivesebben hozzám jöttek. A betegek elfogulatlanok voltak s komolyan vettek engem s sohasem tapasztaltam mást, mint tiszteletet, hálát s bizalmat. A műveltek körében is jó szemmel nézik az orvosnőt és természetes jelenségnek tartják; nem csodálkoznak nálunk a nők képességei miatt s földieink még sokat elvárnak tőlünk.»

A hallgatóságnak tetszett a beszéd, engem azonban meg is hatott. Mennyivel gavallérosabb tehát az örmény férfi felfogása a nőről, mint a nyugoteurópai férfié! Tekintsünk a jövőbe: európai műveltségünkkel oda jutunk majd, hogy a nő összes képességeinek felhasználásával kimeritjük erőit. Igazán mondom, jobban tetszik nekem az ázsiai állapot!

Az egész kongresszusról egyébiránt ezt a képet nyertem.

Egybegyült 1600 nő a föld kerekségéről sok művelt nemzet kiküldetésében s a kongresszusnak czélja az volt, hogy mindegyik feltárja nemének jaját-baját, kivánságát. Határozatot azonban nem hoztak, a mi természetes is, mert minden államban más a

nő jelen jogi állása s minden államban más és más lesz a fejlődés a jövőben.

Nagyon érdekesek voltak ama tények, a melyek felemlítése bizonyította, hogy az egyes jogállamokban mi tekintetben nyomja el a törvény a nőt. Németországban pl. (hogy egyet is említsek) az asszony hozományával a férj rendelkezik. Mennyivel fejlettebbek a mi magyar jogviszonyaink s büszkélkedhetünk a művelt nyugat előtt azzal, hogy törvényeinket őseink a nőre vonatkozólag igazi generozus felfogással s liberális szellemben alkották!

Az előadás nyelve javarészben német volt, ezenkívül franczia, angol, olasz.

Az előadókon sokszor meglátszott nemzetiségük bélyege s a külsőségek megfigyelése is érdekes tanulmány volt nekem. Az egyik franczia nő vervvel beszélt s toalettjével remekelt; az egyik angol nő otthon prédikátor Isten házában s sok pózzal adta a szót; a németek mind alapos tudást és szónoki készültséget mutattak be; a mi magyarjaink igen ügyesek voltak, azonban meglátszott, hogy kellő időben nem kaptak utasítást küldőiktől s egymástól elszigetelten dolgoztak; nagy feltünést keltett azonban Róma város küldötte, a szép dottoressa: tolmácsolta egyebek közt az örök város üdvözletét ifjuságának bájosságával s én a ki szavát nem értettem, az én fülemnek beszéde csak zene volt.

Két hetet töltöttem úton Budapesttől Budapestig, útba ejtve Prágát, Drezdát, Berlint, Breslaut s helyenként megtekintettem az érdekes nevezetességeket. Csekély pénzért s kevés fáradsággal láttam egy nagy darab világot s élveztem azt a ritka szerencsét, hogy egy hétig a kongresszuson a világ legműveltebb nőivel társaságban voltam úgy a komoly tárgyalásokon, mint a vidám esték bizalmas beszélgetésein. Láttam, hogy a német nők nagy elnyomatása teremtette meg a nők első nemzetközi kongresszusát. Az ő szivósságuk adta meg a kongresszus kitünő szervezetét, az ő tapintatosságuk biztositotta a tárgyalások széles medrét s magas nivóját; az ő szorgalmukat bámultam s boldogító emlék nekem, hogy a kongresszusnak tagja voltam.

Budapest. *Komáry Erzsébet.*

NŐNEVELŐ INTÉZETEK 50 ÉV ELŐTT.*

De hogyan is állhattak fenn azok? — kérdezné a mai kor leánya — midőn sem tanítónőképző intézetek, sem magasb leányiskolák nem voltak még akkor. Hogyan, mikép keletkeztek azok, kik lehettek tanítóik és mikép nyerhettek bennük anyáink kellő oktatást, képzettséget és műveltséget?

Erre óhajtok én erőmhöz képest felelni.

Tudjuk, hogy a magasb rangu családok külföldről hozattak képesített nevelőnőket gyermekeik mellé, vagy pedig Bécsben s más városokban neveltették leányaikat. Történt olykor-olykor, hogy mágnásaink házánál egy-egy külföldi nevelőnő megszokta az áldott magyar levegőt s aztán megtelepedett itt a dúshazában. Ezeket a művelt nőket örömmel karolták fel azok, kik mágnásaink nevelési rendszerét szivesen utánozták; meg nem gondolva: hogy az idegen elem vezetése alatt, nemzetünk nagy kárára, mennyire elsatnyulhat azon magyar érzelem, mely az apai háznál beoltatott a zsenge szívekbe.

Erősen hiszem, hogy az ily intézetekből ezen idegen nevelőnők keze alól kikerült növendékek útján terjedt el hazánkban a nagyzás, fényüzés és elkényeztetés a régi egyszerű szokások és erkölcsök nagy kárára. Volt ugyan eset, hogy az idegen származásu nevelőnő egészen beolvadt a magyar nemzetbe; csakhogy ez a fehér hollóval azonos ritkaság volt. Csuda-e hát, ha hazánk leányai lelkük egész erejével csüggtek a franczia divaton s más külföldi szokásokon és hogy a magyar nyelv még a jelen század harminczas éveiben is, ki volt szoritva a társalgó termekből?

* E kis visszaemlékezést a «Tanítónők Otthonának» egyik nyugalomba vonult lakója írja. *Szerk.*

Más az, ha ifjaink, leányaink abban a korban ismerkednek meg a külföld szokásaival, midőn szívükbe, lelkükbe beszívódott már a magyar szellem, a magyar jellem. Midőn saját érzelmükből kiindulva, megkülönböztethetik a külföldöntapasztalt jót a hazánkra károstól, s mint Széchényi István, Eötvös József és Fáy András iparkodnak a jót értékesítni hazánk javára.

Mint fentebb említém, a gazdagok, a nagyurak, a régi időkben is el voltak látva kiképezett nevelőnőkkel; de nem így a köznemesség s a vidéki polgárság, mely a régi időkben is mindig jobban ragaszkodott ahoz, a mi magyar, s csaknem ellenszenvet tanusítva az idegen születésű nevelőnők iránt, bent a hazában s magyar szülők által nevelt leányok közt keresett tanítónőt gyermekei mellé.

Szerencsére a mi áldott hazánk sohasem szükölködött természetadta ügyességű, magasb szellemű leányokban; kik szelid modoruk, gyermekek, aggok iránti gyöngédségük, szeretetük által is kitüntek. Ilyen magyar leányok magyar erkölcsöket olthattak a növendékekbe, azért ilyen leányokra esett aztán önkénytelen választása a szülőknek. Ha találtak ily kiváló jellemű nőt, közös elhatározással felszólították az illetőt gyermekeik nevelésének elvállalására kimélettel adván neki tudtúl: hogy nem várnak tőle tanári tudományt, csak olyanná nevelje leányaikat, mint a minő ő maga.

Lehetett-e hizelgőbben ébreszteni az önérzetet, önbizalmat egy nemes női kebelben? A felmagasztosult érzés mint szent ihlettség megkapta elméjét, szellemvilágában önkénytelen felébredt a hivatás-szeretet. A szülők bizalma mint varázsvessző érintése megérlelé lelkében az eddig szunnyadó tehetségeket. Kötelességeket vállal magára, a melyekről eddig fogalma sem volt. E kötelességekre elő kell készülnie: ez tisztán áll ellőtte. Az akaraterő segítségével behatol a tudományok és a kézi munkák titkaiba, könyvek gyakorlat, fáradságos munka árán. Így lettek tanítónőkké Karács Teréz, Lövey Klára, Zirzen Janka és mások.

Programot készít magának öneszméje, önfelfogása szerint, nappal tanít, éjjel tanúl! És a mellett mily boldog, mily büszke, hogy az uj nemzedék kiképzését reá bízták. S büszkesége jogosult,

mert ki merné tagadni, hogy a leánygyermek szívébe csepegtetett érzelmek képezik a nemzeti erkölcsök életfájának gyökerét? Tudjuk, hogy a leánygyermek nővé fejlődve, élte nemes példájával felvillanyozhatja az ifjak lelkét a nemes tettekre, s mint anya, első sorban is ő neveli magyarrá gyermekeit. Mesékbe szövi hazánk történetét, nagyjaink nemes tetteit és amazok szent nevét: és így lassan, észrevétlenül csepegteti piczi szivükbe a haza s annak nyelve iránti szeretetet és tántoríthatlan hűséget. Az így nevelt leánygyermek még mint nagy-anya is édes büszkeséggel tekintve fiaira, jótevően foly be azok gyermekeinek magyar szellemben való nevelésére.

Tudom s beismerem, hogy a mostani tanítónők is ez irányban törekednek haladni, csakhogy útjok egyengetve, simítva díjazásuk óva, biztosítva, magasabb hatalom által védve, könnyebben mozoghatnak a maguk elé tűzött czél felé, s könnyebben is érhetik el azt. Én, ki csaknem 50 évvel ezelőtt kezdtem tanítani, tapasztalásból mondhatom, hogy a mostani tanítónők el sem képzelik, mily rögös útakon haladtak a magyar tanítónők s a magyar magán nevelőintézetek tulajdonosnői egészen a hatvanas évek végeig. Buzdítva bár a bennök helyezett bizalom által, erejükön felől iparkodtak eleget tenni kötelességüknek s a szülők óhajának, mégis gyakran csaknem leküzdhetetlen akadályokra találtak, melyek hátráltatták az intézet gépezetének kellő menetét.

Az iskola czélját, feladatát épenséggel nem méltányolták, s kicsinyesek és önzők voltak gyakran. Sokan azt hitték, hogy a tanítónőnek tesznek szolgálatot, ha gyermekeiket tanittatják.

Így ha az intézet tulajdonosnőjének fivére mint ügyvéd, pert fogadott el egy-egy szülő ellen, ezen szülő minden szó nélkül kivette gyermekét az intézetből, elvonva attól esetleg a legjobb tanítványt. Így tett a kereskedő, a gyógyszerész, a mint észrevevé, hogy a nevelőnő vagy annak rokonsága nem tőle vásárol, sőt így tett az iparos is, mígnem belátva saját hátrányát, esdve hozta vissza leánykáját az intézetbe.

Aztán, némely szülő, nem bírva kellő érzékkel, értelemmel a nevelés eredményei iránt, isteni csudákat várt a nevelőnőtől,

erősen hivén: hogy legbutább leánya is kitünhet a tudományokban, mesternő lehet a kézimunkákban a nevelőnő keze alatt.

Nehéz, nagyon nehéz napok voltak azok! minden felső támogatás nélkül, egyedül a szülők önkényének kitéve lenni s amellett fentartani a tanítónői méltóságot, a köztiszteletet, szeretetet kiérdemelni, nem egynek került közülök saját életerejébe.

Voltak intézetek, melyekben alig 10 gyermek nyert oktatást, ezekkel tehát egy magános nő is megbirt minden osztályban s kézi munkában. De voltak olyanok, hol hatvan, nyolczvan gyermek nevelkedett, hova óvodák hiányában 3 éveseket is felvettek, fel a 16—18 éveseket is. Ez utóbbiakat rendesen a német nyelv és ruhavarrás végett.

Az intézet tulajdonosnője gyakran egymaga, esetleg leánytestvérével vagy egy másik segédtanítónővel kellett, hogy ennyi korbeli gyermekkel küzdve, megnyerje az összes szülők megelégedését, s eleget tegyen a tanításnak minden nemében.

A nehéz munkát reggeli nyolcz órától déli tizenkettőig, délutáni félkettőtől hatig kellett folytatni naponta, alig engedve egy-egy félórai szünidőt az uzsonna elfogyasztására.

Nyolcz órától 11-ig volt a tudományoknak szánt idő. Több osztályt egy teremben tanítva, ide és amoda is ügyelve és míg előadásközben, a tanítónő szelleme az előadott tárgy köré összpontosult, szemeivel szerte tévedezett a teremben, hogy mindenki munkáját ellenőrizze; közben-közben magához inti tekintetével a mellékteremben ruhavarrás s más kézi munkával foglalkozó leánykákat; itt-amott igazítást tesz munkájukon anélkül, hogy félbeszakítná az előadást.

Nehéz, szerfelett nehéz munka volt ez! melyet súlyosbíta azon körülmény: hogy az egyházaknál működő rendes tanítók, látva az iparkodó nevelőnő tanítványainak a tudományokban való előrehaladását, irigységgel teltek el s mint versenyzők léptek fel ellene, lelkészük előtt, s követelték az intézetnek feloszlatását, okul adván, hogy, az intézet kárára van a rendes iskoláknak, amennyiben amazoktól elvonatnak általa a jobb házakból kikerülő értelmesb tanítványok.

Az ötvenes években rendelet érkezett a hazánkban levő összes magán nevelő-intézetek tulajdonosnőihez a kormánytól, vizsga letételére vagy pedig az intézet feloszlatására szorítva őket. Rendelet érkezett a püspökökhöz is. a szigorú eljárásra utasítva őket ez ügyben.

Ki több éven át sikerrel tett évi vizsgát tanítványaival, ki szilárdan állott e talajon, Istenben helyezett bizalmánál fogva, bátran folyamodhatott püspökéhez azon tanárok megjelölése végett, kik előtt letéve képességi vizsgáját, megnyerje tőlük a kivánt oklevelet.

Igen érdekes esetnek voltam tanuja ez időben Nyiregyházán. Az itteni intézettulajdonosnő, a tanítók által a fentérintett módon üldözött kitünő nevelőnő, a rendelet vételével a biztosság örömérzetével küldé kérvényét püspökéhez. És a kérvény csakhamar leérkezett lelkészéhez azon meghagyással: hogy a kérvényező az eperjesi collegiumban Vandrák András és Smidt András tanárok előtt tegye le képességi vizsgáját.

A lelkész, ki a derék nő érdemeit méltányolni tudta, édes atyai örömmel tartá kezében a vizsgálati engedélyt, midőn robajjal nyilott a szoba ajtaja és két tanító lépett be rajta. A lelkész sejti szándékukat, mosolylyal ajkán nyujtá az iratot az előljövőnek.

De emez komor tekintettel távolitá el a lelkész karját s izgatottan mondá: «nem iratokat olvasni, hanem kérni jöttünk: hogy végre valahára méltóztassék feloszlatni azt a zugintézetet».

Hisz épen ez ügyben akarom felvilágositni önöket! Olvassák csak, olvassák! válaszolá a lelkész.

A tanítók arczában felvillant a remény az intézetnek feloszlatása iránt, mert hisz ők egyebet nem is vártak s véleményük szerint nem is várhattak. Mohón kapott erre az egyik az irat után s amig olvasá, haragtól rándultak meg arczizmai, s öklével nagyot ütött az asztalra mondván: «Így hát én megyek el! Lemondok hivatalomról».

És valóban a következő tanév kezdetén, az illető tanító már az eperjesi ág. ev. egyház elemi iskolájában tanított, kisebb fizetés mellett, mint a minővel Nyiregyházán birt. Az üldözött nevelőnő

pedig, mint okleveles tanítónő, évekig örvendett még a köztiszteletnek, szeretetnek és a szülők teljes bizalmának ugyanott.

Tizenhat éve mult, hogy drága tetemét a sirhant födi, de emléke él! s hiszem, élni fog még hosszú időkig működése helyén, hol barátainak, tanítványainak szeretete, tisztelete és hálája mint minden évben, úgy az elmult halottak napján is nyilvánult koszorúkkal virágcsokrokkal telehintett sirhantján.

Ezen soraimmal mintegy feleleventtni óhajtottam a régi időkben működő magyar nevelőnők küzdelmeit s legyen szabad hozzátennem: érdemeit. És hogy ez most nem így van, hogy mindez simábban, rendezetten megy a tanítás terén, hogy a nő elfoglalhatta itt is méltó helyét: áldott legyen érette Eötvös József báró emléke, éljen szent neve, míg a magyar él!

Budapest. *Berczúr Zsuzsánna.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A pozsonyi állami tanítónőképző-intézet 25 éves jubileuma. 1896 deczember 20-án ünnepelte meg eme már elhelyezését tekintve is nagy fontosságú intézet 25 éves jubileumát. Az intézet elsőrangú helyet vívott ki magának Pozsony kultúrintézetei között, s így érthető, hogy az ünnepély nagy lelkesedéssel s a kiváló intézethez méltó fénynyel folyt le. Részt vett az ünnepen Pozsony városának minden hivatalos előkelősége, sőt üdvözlő leveleivel és táviratával részt vett azon az egész ország. Az ünnepély kitünően megállapított és épen úgy sikerült programm szerint folyt le: 9 órakor részt vett az intézet növendéksége és tanári testülete Wollmann Elma igazgatónőjük vezetése alatt a hálaadó isteni tiszteleten. A tulajdonképeni ünnep d. e. 11 órakor kezdődött az intézetnek tágas és ezen alkalomra nemzetiszínű diszítésekkel és lombfüzérekkel felékesített tornatermében, a hol már jóval 11 óra előtt nagyszámú s előkelő közönség gyült egybe. Ott voltak: Szalavszky Gyula főispán, főrendiházi tag, Neiszidler Károly orsz. képviselő, Dröxler Gusztáv kir. tan., polgármester, Taller Pál kir. tanácsos, polgármesterhelyettes, Klempa Bertalan kir. tan., alispán, Róth József kir. tan., nyug. tanfelügyelő, Laban Lajos kir. táblai biró, Komlóssy Ferencz orsz. képviselő, dr. Fésüs György kir. jogakadémiai tanár, az intézet igazgatótanácsosai Plachy Bertalan kir. tanácsos, tanfelügyelő elnökkel, Pirchala Imre kir. főigazgató, a pozsonyi középiskolák igazgatói s számos tanára, az intézet egész tanári kara, igen díszes hölgykoszorú, az intézetnek rendkívül számos volt növendéke, kik közül többen messze vidékekről jöttek, hogy résztvegyenek az ünnepségben, a helybeli sajtó képviselői stb. Kölcsey «Hymnusa» volt a megnyitó, melyet az intézeti növendékek kara mély s benső érzéssel, nagy hatással adott elő, utána Uruszky Aranka, Berlánszky Albin és Szupper Mártha IV. oszt. növendékek Sz.-Nagy József «Imáját» énekelték el szépen s meghatón. Erre Plachy Bertan kir. tan., tanfelügyelő, az intézet igazgatótanácsának elnöke lépett a podiumra s mondotta el eszmékben gazdag, költői szárnyalású, hazafias érzéstől hevülő beszédét, szép szavakban méltatván, hogy mily nagy szerepe van a tanítónőnek a nemzeti állam nagy munkájában, hálás szavakkal emlékezett meg a népnevelés nagy apostolairól báró Eötvös Józseftől — egész dr. Wlassics Gyuláig, ki megnyitotta a nőknek az alma mater kapuit, melegen üdvözölte a vallás- és közoktatásügyi kormány képviseletében megjelent Szalavszky Gyula főispánt.

Az ünnepi beszéd elhangzása után Bartal Olga III. oszt. növendék Székely Imre «Magyar Ábrándját» játszotta zongorán nagy technikával

s érzéssel. Majd Wollmann Elma igazgatónő olvasta fel az intézet 25 éves, nagy fáradsággal összeállított történetét, amely magában foglalta az intézet alapításának, megnyitásának, nagyobb ünnepségeinek, fontosabb változásainak rövid ismertetését, hálás szavakkal emlékezett meg az intézetnek 24 éven át volt igazgatónőjéről, Uhrl Józsáról; megemlítette az eddigi igazgató-tanácsosok, tanárok s tanítónők neveit, kiemelte az intézet körül érdemet szerzetteket, bemutatta az intézetben tanult összes növendékek számára stb. vonatkozó statisztikát. A felolvasást, melyet több ízben szakított félbe a lelkes éljenzés, a közönség nagy figyelemmel és érdeklődéssel hallgatta s ugyancsak elhalmozta tetszésnyilvánításaival a kitünő igazgatónőt. — Erre Roszulegh Etelka intézettulajdonosnő, az intézet volt növendékei nevében, tartott egy valóban remek beszédet, mely valósággal elragadta a közönséget. Utána Vajdáné-Scheiber Julia lelkes szavakkal nyujtotta át az intézet volt tanítványaitól gyüjtött alapítványt Wollmann igazgatónőnek, a ki ezt meghatottan köszönte meg. Az intézet növendékei énekeltek ezután szép magyar népdalokat, a melyeknek szép, könnyed, művészies előadása az intézet zenetanárát Menich Antalt dicséri. — Majd Dóczy Ilona IV. oszt. növendék mondotta el meleg érzéssel az intézet jelenlegi növendékeinek üdvözletét. — Szalavszky Gyula főispán, főrendiházi tag lépett erre a pódiumra s üdvözölte az intézet 25 éves jubileuma alkalmából a magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter nevében egy gyönyörű, szónoki ékesszólással előadott beszéddel. A főispán beszéde után fölhangzott lelkes éljenzés lecsillapodtával Dohnányi Mártha és Schwenda Lujza IV. oszt. növendékek adták elő zongorán négy kézre Liszt Ferencznek egy magyar Rhapsodiáját művészi sikerrel, amire a «Szózat» hangjainál, amelyet a közönség, miként a «Hymnust» állva hallgatott végig, bezárult úgy egynegyed 2 óra tájban a lélekemelő ünnepség.

A hivatalos ünnepséget vidám lakoma követte, melyet egy előkelő szállóban tartottak, s melyen az ünnepségen jelen voltak lelkesült szavakkal méltatták a kitünő intézetnek a nyugat-magyarországi magyar kultúra emelésére való áldásos hatását, igazgatójának s tanári testületének hervadhatatlan érdemeit. *(Ny. M. H.)*

*

«Uhrl-alap» a pozsonyi tanítónőképző-intézetben. A pozsonyi tanítónőképző-intézetnek 53 volt növendéke felhivást bocsátott az intézetben növekedett tanítónőkhöz, hogy Uhrl Józsának a pozsonyi tanítónőképző-intézetnek 24 éven át működött igazgatójának nyugalomba vonulása alkalmából egy az ő nevét viselő *emlékalapítványt* létesítsenek. A felhivás a következőkben szabta meg az alapítvány czélját: «Most, midőn a pozsonyi állami tanítónőképző-intézet fennállásának 25 éves jubileumát készül megünnepelni, a hála és kegyelet érzelme újból élénkebben ébred fel szívünkben az iránt, a ki 24 éven át igazgatója, éltetője, lelke volt az intézetnek s nekünk, volt növendékeinek vezetőnk, szerető támaszunk, mesterünk.

Uhrl Józsa, a pozsonyi tanítónőképző volt igazgatónője az, ki 25 évvel ezelőtt mint úttörő kezdte meg működését ezer nehézséggel küzdve, ennél a ma már oly virágzó intézetnél, — bennünket jó és rossz

napokban változatlan szeretettel vezérelve, buzdítva, lelkesítve. Jóságával, szeretetével, gyengéd gondoskodásával el nem muló emléket emelt mindnyájunk szivében, kik az elmult 24 év alatt növendékei voltunk, most eljött az idő, hogy mi állítsunk emléket neki, ki életét kora ifjuságától kezdve a nevelés ügyének szentelte. Alulirottak hiszszük, hogy a pozsonyi állami tanítónőképző összes volt növendékeinek óhajtásával találkozunk, midőn felszólítjuk társnőinket, hogy adakozzanak egy létesítendő «Uhrl-alapra», melynek czélja lenne, hogy kamatai évről-évre, az intézet egy egy szorgalmas és jó magaviseletű növendékének segélyezésére fordíttassanak.

Az alapot a tanártestület kezeli majd és első sorban oly növendéket segélyez, kinek édesanyja az intézetnek volt növendéke, esetleg a tanügy terén működő vagy működött szülő gyermekének vagy árvájának itéli oda.

Szeretett volt igazgatónőnk neve és a szép czél buzdítson bennünket, hogy lelkesedéssel tegyük magunkévá az ügyet!»

A felhívás nem hangzott el hiába. Az intézet 25 éves ünnepéig 1300 korona gyült egybe, melyet az ünnepen Vajdáné-Scheiber Julia, áll. polg. iskolai tanítónő a következő szavakkal nyujtott át Wollmann Elmának az intézet jelenlegi igazgatónőjének.

«Mélyen tisztelt Igazgatónő! Az intézet volt növendékei közül engem ért azon megtisztelő szerencse, hogy a volt növendékek által gyüjtött alapítványra vonatkozó oklevelet mélyen tisztelt Igazgatónőnek átadjam.

Ezen alapítvány által első sorban hálánkat akarjuk kifejezni forrón és igazán szeretett volt Igazgatónőnk, Uhrl Józsa ő nagysága iránt, kit bár soha, de soha sem fogunk feledni, és kire mindig hálával, szeretettel és határtalan tisztelettel fogunk gondolni, mégis az intézet 25 éves jubileuma alkalmából örök emléket akarunk neki állítani, hogy a késő nemzedék szeretetében és emlékében is folyton, de folyton éljen.

Mint a népnevelés szerény ápolói nem állíthatunk érczből szobrot azoknak, kiket szeretünk, kiket tisztelünk, és kik munkásságuk és tudásuk által rászolgáltak arra, hogy nevüket hálával említse az utókor, szolgáljon tehát e szerény alapítvány Uhrl Józsa örök emlékére. Legyen e szerény alapítvány egyik összekötő kapocs e virágzó iskola multja, jelene és jövője között, és valahányszor e szerény alapítvány kamatait egyik-másik növendék majdan élvezendi, újuljon fel volt igazgatónőnk Uhrl ő nagysága emléke tisztelettel és hálával.

Mélyen tisztelt Igazgatónő pedig, ki szintén ezen intézet volt növendékei közé tartozik, fogadja köszönetünket nemes és önzetlen fáradozásáért, melyet ezen alapítvány gyüjtése körül kifejteni szives volt.»

Wolmann Elma a következő szavakkal vette át az emlékalapítványt:

«Szeretve tisztelt Pályatársnők! A hála és szeretet érzelmének most hallott ékesen szóló megnyilatkozása, mélyen megragadott engem is, kiben ugyanazon hála és szeretet él, ez intézetnek 24 éven át híven működött, nagynevü igazgatónője Uhrl Józsa iránt. S tekintve, hogy az isteni gondviselés engem, a szerény tanítványt, helyezett áldott emlékű igazgatónőnk örökébe, kétszeres öröm tölti el keblemet, midőn e magában véve szerény, de a hozzácsatolt őszinte elismerés ragyogó ékességé-

ben nagy fényű alapítványt átveszem, hogy a név, melyre szól, a szellem mely azt létrehozta, mint eddig, úgy ezentúl is az idők végéig áldásává legyen képezdénknek és növendékeinek.

Köszönettel fogadom szerény pályánk itt növelt munkásainak nagybecsű adományát azzal a szent fogadással, hogy nemes rendeltetéséhez megfelelőleg híven fogom kezelni, s a kitartó szorgalom, emelkedett hivatáshűség és forró honszeretet érzelmeinek ápolásával hasznosítom.

Tartsa meg az ég hálás szeretettől környezett igazgatónőnket! Virágozzék hazai nevelésügyünk megszentelt ligete, intézetünk! S minket küzdelemteljes, de szép pályánkon, kisérjen Isten áldása, a boldog haza elismerése és a pályatársi szeretet vigasztaló és bátorító ereje.

Az alapítványért fogadják még egyszer forró köszönetemet».

A szeretet nyilvánulásának e nemes módja méltó az ünnepelthez, méltó a kitünő tanítványokhoz. Adja Isten a szegény tanítónőjelöltek érdekében, hogy ez az alapítvány idővel nagyra növekedjék. X.

*

A nők egyetemi illetőleg műegyetemi rendkívüli hallgatókul leendő felvétele tárgyában a vallás- és közoktatási miniszter 1896. évi 63520. sz. a. következő rendeletet intézte a budapesti és kolozsvári tud. egyetem, valamint a műegyetem tanácsához:

1. «A tanulmányi fegyelmi és tanpénz-szabályzatnak a rendkívüli hallgatók felvételére vonatkozó 33. §-a nőkre nem vonatkozik.

2. Nők rendkívüli hallgatókul csak átmenetileg és csupán azon esetekben vehetők fel, ha rendes hallgatóságra vannak minősítve, de az ezt tanusító okmányok hiányosságánál, vagy miniszteri engedély hiányánál fogva rendes hallgatókul egyelőre fel nem vehetők.

Ezen hiányok azonban ugyanazon félév folytán okvetlenül pótlandók, midőn a rendes hallgatókká való átirás foganatosítandó, ellenkező esetben az ideiglenes felvétel hatályát veszti.

3. Külföldi bizonyítványok alapján nők rendkívüli hallgatókul csak oly esetekben vehetők fel, a midőn a tanulmányi, fegyelmi stb. rend. 5. §-a értelmében az előtanulmányok alapján az illetékes karok, illetőleg a műegyetemi rektor beiktatásukat javaslatba hozzák, és csak azon időpontig, amig az 1892. évi 46,497., illetőleg az 1894. évi 2061. sz. a. kelt rendeletnek megfelelőleg az illetők rendes hallgatókul való felvételre feltételesen vagy feltétlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszter részéről engedélyt nyernek.

A tanulmányok pótlásának szükségessége esetén a feltételek teljesítésének ideje alatt ilyen ideiglenes rendkívüli hallgatói minőségben eltöltött tanidőnek a rendes tanfolyamba beszámítására vagy be nem számítására nézve az ez irányban fennálló szabályok mérvadók.

Budapest, 1896. nov. 26-án. *Wlassics.*

*

A karácsonyi és husvéti szünnapok megállapítására nézve 1896. évi 68,260. sz. a. a vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő rendeletet adta ki:

«Az állami elemi és polgári iskolai tanító- és tanítónőképző inté-

zetek igazgatására vonatkozólag 1877. évi 10·988. kiadott szabályrendelet 10. §-a sokféle felfogásra és egymástól eltérő gyakorlatra adván alkalmat: a szóban forgó intézeteknél engedélyezendő karácsonyi és husvéti szünnapokra nézve rendelem, hogy a karácsonyi szünidő deczember 23-ikától január hó 3-ikáig, a husvéti szünidő pedig virágvasárnaptól kezdve bezárólag a husvéti ünnepek másodnapját követő keddig terjedjenek; a rendes vasár- és ünnepnapra, továbbá ő Felségének a királynak koronázási és névnapjára eső szünidőn kívül pedig a helyenként adatni szokott *vasárnapi és egyéb alkalmi szünidők* szigorúan beszüntettessenek.

Az 1895. évi november hó 30-án 56,100. sz. a. kelt rendeletnek az igazgató részéről engedélyezhető szünnapokra vonatkozó intézkedését a jelen rendelet érintetlenül hagyja.

Budapest, 1896. decz. 20. *Wlassics.*

*

A gazdasági ismétlő iskolák szervezete és tanterve, valamint ezen intézmény életbeléptetése tárgyában 1896. évi 60,764. szám alatt bocsátotta ki nagyfontosságú rendeletét a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Nagy terjedelme miatt a rendeletet és tantervet közölni nem áll módunkban. Felhivjuk azonban e fontos rendeletre (megjelent a Hiv. Közlöny mult évi utolsó, 24-ik számában) olvasóink figyelmét, s kiemeljük, hogy a tanterv külön gondoskodik az ismétlő leányiskolákról is, s hogy nem csak a tanítás anyagát szabja meg, hanem azt is elrendeli, hogy a leányok tanítására ott, ahol ez kivihető — tekintettel azok kézimunkaoktatására — lehetőleg tanítónőket alkalmazzanak. Az ismétlő iskolák felügyeletében azonban a rendelet a nőknek helyet nem ad.

*

Az «Országos Nőképző Egylet» háztartási tanfolyama. Megemlékeztünk annak idején az Orsz. Nőképző Egyesület háztartási iskolájának megnyitásáról (L. folyóiratunk 1896. januári füzetét.) Nagy örömünkre szolgál konstatálhatni, hogy az intézmény azóta kifejlődött, megerősödött, teljesen méltó arra, hogy a «Nőképző-egyesület» jónevű iskolának hirét növelje, az intézet nemes munkásságát áldók számát gyarapítsa. Sokan azt hitték, hogy a nőképző egyesület eltér eredeti rendeltetésétől, ha ily gyakorlati irányú tanfolyamot nyit. Holott az egyesület eredeti programmjában is meg volt már az a törekvés, hogy a nők minél több oldalú képzése által a nőt önállóvá, kereset-képessé, de egyszersmint derék házi nővé neveljék. Az egyesület jelenlegi vezetősége épen a régi traditióknak engedve s megboldogult nagynevű alapítójának és volt elnökének Veres Beniczky Herminnek határozott utasítása értelmében nyitotta meg a háztartási tanfolyamot. Különös dicséret illeti meg az egyesületet, hogy a háztartási tanfolyamot épen a leánygymnáziummal egy időben nyitotta meg. A kik azzal a szemrehányással illették ezért az egyesületet, hogy a nőemanczipació túlzásait támogatja, megszégyenülve hallgattak el, látva, hogy az egyesület helyes úton halad, mikor a nő mindenoldalú képzésére törekedve, jobb, tökéletesebb, magasabb színvonalú nőképzés által boldogítani akarja a családot,

emelni a társadalmat. — A háztartási tanfolyam lelkes támogatója az egész választmány, de éltető szelleme az egyesület egyik alelnöke Rudnay Józsefné született Veres Szilárda úrnő, ki a tanfolyam tevékenységét nem csak figyelemmel kiséri, de kitünő tapasztalataival is támogatja.

A háztartási tanfolyam, melyben 3—3 havi időszakokban 12—12 fiatal leányka tanul, nem csupán a főzés titkaiba avatja be tanítványait, megtanítja ruhavarrásra, mosás és vasalásra is, szóval az összes fontosabb háztartási munkákra. E gyakorlati foglalkozásoknak megfelelőleg külön órákon elméleti képzésben is részesülnek a tanítványok; kitünő tanárok oktatják őket az egészségtanban, (Wartháné dr. Hugonnai Vilma) háztartási könyvvitelben és házi vegytanban. A leánykák azonban szemmel láthatólag szivesebben foglalkoznak gyakorlatilag. Nem azért mintha a *nőt az elmélet nem érdekelné,* hanem mert a munkában való aktiv részvétel nekik is, mint mindenkinek örömet okoz. Azonnal látják fáradozásaik eredményét. s így érzik, hogy értékük munkásságuk arányában növekszik. Lassanként megtanulják, hogy az embertársak szemében *mindenki annyit ér, a mennyit értök önerejéből tenni bir.* Az aktiv foglalkozás így válik derék erkölcsi életelvek fejlesztőjévé. Meg kell figyelni, mily boldogok ez ifjú leányok, ha hasznosságuknak jelét adhatják. Az egylet vezetősége lehetővé tette, hogy minden 3 havi kurzust nyilvános vizsgálat, helyesebben mondva egy-egy díszebéd készítése koronázzon be. Ilyenkor Rudnay Józsefné a szeretetre méltó háziasszony, s az ebédhez meghivja azokat, kik az egyesülethez közelebb állanak, az iránt érdeklődnek, azért fáradnak, s akik az egyesületben való megjelenésük által mindnyájuknak örömet, az egyesületnek fényt és díszt adnak. Így megvendégelték már a választmány érdemes tagjait, a tanári testületet, a közélet kitünőségeit, köztük egy ízben a nemzet szeretett költőjét Jókai Mórt is. Milyen ragyogó, boldogságtól és büszkeségtől ragyogó arczczal kinálgatják ilyenkor a tanfolyam ifjú tanulói a sajátkészítésü, jobbnál jobb eledeleket. Bemutatták már ügyességüket, a magyaros és francziás konyha készítményeivel is, mindig dicsőséget aratva maguk és a tanfolyamot fentartó egyesület javára. S az egyesület a példaadás erejével is hat. Tudtunkkal újabban a «Sacre Cœur» intézetben is van már a benlakóknak háztartási tanfolyamuk, s az Andrássy úti felsőbb leányiskola VI. osztályának növendékei rendszeresen tanulnak már sütni-főzni. Biztat a remény, hogy hazánk minden jelentékenyebb nőnevelő intézeténél tesznek rövid idő alatt hasonló hasznos kisérletet. *J.*

*

A III. ker. székesfővárosi polgári leány- és női ipariskola újabb szervezetét ismerteti a «Polgári Iskola» utolsó füzete. E szervezet értelmében jövőre — úgy mint ez a budapesti állami nőipariskoláknál gyakorlatban van — a női ipariskolát végzett tanulók még egy-két évig jogosítva vannak az intézet munkatermében dolgozni, illetőleg annak munkavállalatában részt venni. A tanulók így egyrészt tőkét szerezhetnek maguknak a női ipar gyakorlásához szükséges eszközök, gépek megvásárlására, másrészt alkalmuk lesz ismereteiket bővíteni, ügyes-

ségüket fokozni. Az intézetre is haszon háramlik abból, hogy a már végzett, tehát gyakorlott növendéket mint munkásnőt alkalmazza munkai állatainál, mivel így lehetségessé válik tökéletesebb, versenyképesebb munka által a közönséget jobban kielégíteni, az iskolához megrendelőket vonzani s a munkaterem nagyobb forgalma által a tanítványokat úgyszólván költség nélkül a legkülönfélébb munkanemekben gyakorolni. Örömmel üdvözöljük az intézet vezetőségét e nagy gyakorlati hasznot igérő ujításért s a törekvő iskola szervezetéből kiemeljük a következőket:

Az intézet szervezeténél fogva ipartanfolyammal kapcsolatos polgári leányiskolát; továbbá ipari és kereskedelmi képzést nyujtó női ipariskolát foglal magában egységes igazgatás alatt. Mind a polgári, mind a női ipariskolai tanári kar külön-külön önállóan, de czéljaiban összhangzatosan működik. Az ipartanfolyam tanítónője a polg. isk. tanári testületnek tagja.

E szerint az intézetbe járó növendékek végezhetik a rendes polgári leányiskolát, járhatnak az ipartanfolyamba, szakképzést nyerhetnek a női ipariskolában.

I. A polgári leányiskola I. II. III. IV. osztálylyal a székes főv. minden közs. polgári leányiskolája számára egyformán megállapított rendes tanterv alapján működik. (Ezért e jelen szervezeti szabályzat az intézet polg. leányiskolai részével tüzetesebben nem foglalkozik, hanem csak az ipartanfolyam és női ipariskola működését szabályozza.)

II. Az ipartanfolyam:

a) A polg. leányiskolák III.—IV. osztályával szerves kapcsolatban, — az önkéntesen jelentkező rendes tanulóknak heti 4—4 iparórával nyujt alkalmat a női kézügyesség és izlés fejlesztésére.

b) Segédmunkásokká kiképez rendkívüli növendékeket, kik vagy polg. 2. oszt., vagy elemi 6. oszt. végeztek. Ezek a III.—IV. oszt. tanulókkal együtt tanulják az ipart, kézimunkát és rajzot. Az első éves rendkívüli tanulók a III-ik osztálybeli rendes tanulókkal együtt tanulják a rajzot és kézimunkát; de az ipartanfolyamban mind a III-dik, mind a IV-dik osztály 4—4 óráján részt vesznek és így hetenkint 14 órán részesülnek elméleti és gyakorlati oktatásban. A másodéves rendkívüli tanulóknak pedig csak heti 13 órájuk van; nevezetesen 8 iparóra a III-ik és IV-ik osztálybeli rendes növendékekkel együtt, 3 kézimunka és 2 rajzóra a IV-ik oszt. rendes tanulókkal együtt.

III. A női ipariskola a polgári vagy felsőbb leányiskola IV. osztályát végzett tanulók ipari és kereskedelmi irányú teljes kiképzésére szolgál.

A női ipariskola növendékei a 2 éves kurzust s esetleg a kereseti és tovább képző osztályt látogathatják.

a) A 2 éves kurzusban a növendékek ipari és kereskedelmi kiképzésre tehetnek szert.

b) A kereseti és tovább képző osztályba a 2 éves kurzus bevégzése után olyan önként vállalkozó növendékek lépnek, kik még 1—2 évig az intézetben — magánosok és üzletek számára iparczikkeket készítenek s ily módon az ipartanítónők felügyelete alatt nemcsak tökéletesen be gyakorolják a tanult munkanemeket, de egyszersmind keresetekből annyi tőkét is gyüjthetnek, hogy az intézet kötelékéből kilépve maguknak önálló üzletet rendezhessenek be vagy legalább a szükséges gépeket meg-

szerezhessék. Ugyanitt arra is van alkalmuk, hogy ipari ismereteiket bővítsék s esetleg az ipartanítónői szakvizsgálatra elméletileg és gyakorlatilag előkészüljenek.

*

A. M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya január havi ülésén Lederer Ábrahám indítványára hozott korábbi megállapodásokhoz képest *Berta Ilona*, az andrási-úti felsőbb leányiskola tanítónője tartott előadást «Deák Ferencznek gyámleányához írott leveléről.» Az előadás, melyet folyóiratunk mai számában közlünk, rendkívüli tetszést aratott. Ezért, de meg azért is, mert kívánatosnak tartjuk, hogy Deák Ferencznek e remek levele addig is, míg a megfelelő olvasókönyvekbe felvehető lesz, minden iskolának, sőt lehetőleg minden tanítónőnek meglegyen: különlenyomatokat készíttettünk ez értekezésből. Aki a «Nemzeti Nőnevelés» kiadóhivatalának az andrássi-úti tanítónőképző-intézetbe 25 krt levélbélyegekben beküld, az az értekezést színes borítékú, csinos füzetben bérmentve megkapja. Ugyancsak az említett ülésen nagy lelkesedéssel vették tudomásul, hogy *Wohl Janka* a M. D. E. javára «5 órai teával» egybekapcsolt felolvasást fog tartani. — Jegyzőkönyvbe vették még, hogy a «Magyar Nők Lapját» nem tekintik az egyesület közlönyének.

*

Az eperjesi állami kisdedóvónőképző-intézet új épületének felszentelő és felavató ünnepét deczember 13-án nagy fénynyel ünnepelték meg. Az ünnepély programmja a következő volt: 1. Délelőtt 8 órakor istentisztelet a városi templomokban. 2. Délelőtt 10 órakor az új épület ünnepélyes felszentelése megfelelő zárszóval Pletényi Endre r. k. apátplébános által. 3. A többi hitfelekezet lelkészeinek alkalmi beszédei. 4. Délelőtt 11 órakor iskolai ünnepély az intézet tornatermében. 5. Himnusz. Éneklik az intézeti növendékek. 6. A miniszter úr ő nméltósága képviselőjének üdvözlése. 7. A miniszter úr ő nméltóságának képviselőjének válasza. 8. Az intézeti igazgató alkalmi beszéde. 9. Egy növendék társai nevében megköszöni a kormány, a vármegye és város jótékonyságát. 10. Szózat. Éneklik az intézeti növendékek.

Az iskolai ünnepély után következett az új épület és a berendezés megtekintése. Délután 1½ órakor ünnepélyes közebéd. Az egyházi beszédeket Pletényi Endre apátplébános, róm. kath., ifj. Draskóczy Lajos ág. ev. és dr. Fleischmann Mór izr. lelkészek tartották. A vallás- és közoktatási miniszter képviseletében Szinyei Merse István alispán jelent meg, kit e minőségében Fuhrmann Andor polgármester és Petrásevich Endre segédtanfelügyelő üdvözöltek. Láng Mihály igazgató nagyobb szabású beszédet mondott, melyben az intézet keletkezésének történetét vázolta s kiemelte mindazok érdemeit, kik ezen óvónőképző létesítésére befolytak. A közebéden igen lelkesült hangulat uralkodott és az ország minden részéből érkeztek üdvözlő-táviratok annak jeléül, hogy ezen határszéli intézet felvirágzását a magyarság és a magyarosodás érdekében minden magyar ember igaz szívvel óhajtja.

IRODALOM.

«AZ ÉRZÉKSZERVEK ÉLETTANA. Irta dr. *Klug Nándor* egyetemi tanár. Budapest, 1896. Kiadja a *K. M. Természettudományi Társulat.*»

A «Természettudományi Társulat»-nak az a jó szokása, hogy évenkint sorozatos előadásokat rendez a természettudományok valamely ágából, a melyek megtartására az illető szak valamely kiváló művelőjét sikerül megnyernie, már több derék munka megjelenésére adott alkalmat.

Örömmel jelezhetem, hogy természettudományi irodalmunk a nevezett társulat legujabb kiadványa révén ismét igen érdekes és becses művel gazdagodott.

A kik a mult télen hallgathatták dr. Klug Nándor előadásait, láthatták érdekes és tanulságos mutatványait, azok bizonyára szivesen fogadják ezen könyvet, melynek segélyével újra felidézhetik emlékezetünkben az akkor hallott és látott érdekes dolgokat. Még jobban örülhetnek azok, kiknek nem volt módjukban az előadásokra járni, hogy az érzékszervek élettanával olyan tapasztalt és kiváló vezető kalauzolása mellett foglalkozhatnak, a minő dr. Klug, ki az évek hosszú során át önállóan is búvárkodott az élettan érdekes, de nehéz problémái körül.

Szerző az előszóban azzal indokolja tárgyának megválasztását, hogy az aránylag legalkalmasabb a népszerűsítésre és hogy általános érdekű. Valóban, kit ne érdekelne közelről a halló-, a látószerv működése, berendezése, az izlés, tapintás és szaglás oly kevéssé ismert szerve!

Mert hiszen a fizikai és természetrajzi tankönyvek foglalkoznak ugyan a füllel, a szemmel, de ez többé-kevésbbé egyoldaluan történik, mint azt a dolog természete magával hozza: az élettani alap, az idegek, az agyvelő szerepe vagy éppen nem, vagy csak röviden tárgyalható.

A ki csak ezen úton tanult valamit érzékszervei működéséről, az nagyon keveset tud róluk; ismeretei hézagosak és valószinűleg tévesek is és ez nagyon természetes.

Dr. Klugnak fentczimzett műve éppen azért olyan becses és érdekes, mert az érzékszervek működését a közös központtal: az agy élettanával hozza kapcsolatba. Abból indul ki és arra vezet vissza mindent. Ezzel, mint a szerző maga is mondja: «egyöntetű és magában kerek egészet is alkot az érzékszervek fiziologiája».

Ehhez képest szerző, miután a bevezetésben röviden vázolta a gyermek fokozatosan fejlődő észrevevési képességét, az idegrendszer ismertetésén kezdi a tárgyalást; fejtegeti az idegelemek szerepét a

gerinczagy és a magasabb agyrészek működését. Behatóbban foglalkozik az agykéreggel, mint az öntudatos működések székhelyével, érdekesen vázolja az agykéregtől megfosztott állatok viselkedését, az álom- és hipnózis alkalmával észlelhető tüneményeket, majd az agykéreg különböző helyeinek szerepét.

Az egyes érzékszervek tárgyalását mindig az illető szerv beható magyarázata, leirása előzi meg, melyből a laikus is kellő alapot nyer a továbbiak megértésére. A szöveg közé helyezett tiszta ábrák nagyon támogatják a különben is világos előadást, habár távolról sem pótolhatják azon præparatumok, vetített ábrák, kisérletek nagy számát, melyek az előadásokat annak idején oly vonzókká tették.

A tapintás érzékéről a legtöbb ember általában keveset tud. Mennyi érdekes dolgot találni itt a közérzésekről, a nyomás-, hő-, helyérzésekről! Szintúgy igen sok érdekeset tanulhatni a szaglás- és ízlés érzékszervéről.

Legtöbb érdeklődést kelthet két legnemesebb szervünk: a szem és fül élettana. Ez az egész könyvnek több mint kétharmadrészét teszi ki. Itt az élettani kérdések fejtegetése közé sok fizikai tétel és kisérlet vegyül, a mi egyrészt természetes, másrészt érdekes, mert a hangtan és fénytan fizikai tárgyalása csak mellékesen tér ki az élettani kérdésekre, pedig a két dolog nagyon jól illik együvé!

Bajos részletezni, hogy mi mindenről van szó e két nagy fejezetben; az anyag gazdag és igen érdekes és én csak azt ajánlhatom mindenkinek: szerezze meg a könyvet és olvassa, illetve tanulmányozza mennél szorgalmasabban. *Csemez József.*

*

MAGYAR NYELV- és IRODALMI KÉZIKÖNYV felsőbb leányiskolák V. osztálya és ugyanaz a VI. osztály számára. Készitette *Torkos László*. III. javitott kiadás. A magyar kir. állam tulajdona. Ára 1 frt 40, illetve 1 frt 80 kr.

Torkos László magyar nyelvi és irodalmi kézikönyveit régóta ismeri a leányiskolák tanító-világa. Ismeri, megszokta, és megszerette e könyveket, melyeket Torkos László a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbízásából és utasítása szerint szerkesztett s melyek eredetileg két jelentékeny kötetből állottak. Az I-ső rész magába foglalta a III. és IV. osztály tanítási anyagát és megfelelő olvasmányait, míg a II. rész az V. és VI. osztály tanítási anyagát foglalta magában. A könyv első megjelenése óta azonban változott a tanterv s ennek megfelelőleg beállott annak a szüksége, hogy a két-két osztály tanítási anyaga egymástól elválasztva külön-külön kerüljön a tanulók kezébe. A harmadik kiadásnál tehát a két kötetből négy kötet lett, s így negyedik osztálytól fölfelé minden osztály anyanyelvoktatási anyaga önálló kötetben talált feldolgozást. Ez a munka azonban nem csak a kötetek kettéosztását jelentette, hanem a tanítási anyagnak és a megfelelő olvasmányoknak a tanterv értelmében való csoportosítását, sőt az anyagnak kibővítését is. Úgy találtuk, hogy Torkos László a tőle megszokott pontossággal én lelkiismereteséggel tett eleget e feladatnak, különösen kitünik ez a VI. osztály anyagának a feldolgozásánál: a VI. osztály könyve ugyanis csaknem egészen uj.

E műveket kétféle szempontból vehetjük birálat alá. Vizsgálhatjuk

az elméleti és az olvasókönyvi részt. A tanítás ezen fokán az egyiket a másiktól a methodus jól felfogott elvei értelmében szorosan szétválasztani nem kellene. Hisz a jó tanító előbb olvassa a növendékekkel az irodalom megfelelő remekeit, megérteti velük azok szépségeit és ha elegendő példa áll rendelkezésére, elvonatja velük az idevonatkozó elméletet. Az ilyen tanárnak az elméleti részre tulajdonképen kevés szüksége van és bizony jóval kevesebbel beérné, mint a mennyit Torkos László művei nyujtanak. E megjegyzéseink természetesen csak az V. osztály könyvére állanak; mivel a VI. osztály irodalom történeti része nem csak hogy fölöslegest nem tartalmaz, hanem itt-ott még pótlásra is szorul. Kis számu növendéksereg, ha az öt osztályon keresztül jó vezetésben részesül, ennél többet is megbír.

Ha csak a maga és hozzá hasonló tanárok használatára irta volna az iró a könyveket, bizonyára redukálta volna is az V. osztályban az elmélet anyagát, s nem is szakította volna teljesen külön az olvasókönyvi résztől. De a czélszerűség kétségtelenül az utóbbit javallotta. Sokan vannak, kik az elmélet elvonatására — ha képesek lennének is rá — kényelmesek, vagy előadásaikban, meghatározásaikban pontatlanok, és fogalomzavart okoznak a növendéknél felvilágosítás helyett, Ezért, meg azért is, hogy magántanulók is használhassák a könyvet. elfogadhatónak tartjuk, hogy a szerző a tanítványnak az elméletet olyan lelkiismeretes bőséggel előlegezi, annál is inkább, mert mindazt amit mond és állít, a példákra való hivatkozással kellőképen megvilágosítja, és mindvégig hű és megbizható vezetőnek bizonyul. Azt hisszük, hogy lelkiismeretes tanár kezében nem okoz e rendszer túlterhelés, a hol pedig a kellő vezetés hiányzik a tanár részéről: nyerjen a tanítvány legalább tankönyvéből teljes és gondos utmutatást.

Ha a módszer nevében az V. osztály könyvének elméleti része ellen ezen kifogást tehettük is, teljes elismeréssel kell adóznunk szerzőnek az olvasmánydarabok gondos és helyes megválasztását illetőleg, mely minden kötetben mintaszerű. A leányiskolai tanár finom tapintatával kereste ki, ami kor és nem szerint leginkább a serdülő leányoknak való; ami erkölcsi képzésöket előmozdíthatja, ami tartalmi és nyelvi tekintetben igazán szép,örök becsű, ami az irodalmi ismeretek teljességéért szükséges. Es ezen fekszik a fősúly. Ez a kiváló tapintat s az ifjú női lélek kellő ismerete képesítette Torkos Lászlót művének ez értelemben való tökéletesítésére, ez emeli könyveit valamennyi ily czélú könyv fölé, ez teszi e művet a leányiskolai tanítók nélkülözhetlen jó barátjává. E kitünőségének kiemelése ment fel bennünket e művek bővebb ajánlásától.

S. J.